מקומות באגרות הראי"ה

# ציריך

## שווייץ וגרמניה

נכתבו בו 1 · נשלחו אליו 2 · הוא נזכר ב-15

igrot.shlomo-aviner.net

## רקע

העיר הגדולה בשווייץ, לחוף אגם ציריך.

# אגרות שנכתבו בציריך – עם ביאור

1 אגרות, לפי סדר הכרכים. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות: בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

# אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תשג

## תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** כ"ה תשרי תרע"ה - ציריך **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

ימי החג עברו בשלום בכינוס יראי ה', ובשמיני עצרת שרו שירי ארץ ישראל. הרב קוק מתלבט בין גנואה (אונייה איטלקית, ניטרלית, עשרה ימים) לבין מרסיי (צרפתית, ארבעה ימים). הלכות: הבדלה ששמע באמצע שמונה עשרה - יוצא (רש"י); ספק כוונה ובירירה; ברכת הגומל על שחרור היא הודאה נפרדת מזו של הים. בציריך הרב קוק לומד גמרא עם כמה בני תורה.

### עיקרי הדברים

- החג בציריך.
- דרכי החזרה.
- הבדלה באמצע תפילה.
- ברכת הגומל.
- שיעור גמרא.

נוסח האגרת עם ביאור

בעזהי"ת[1], ציריך, כ"ה תשרי תרע"ה[2]

בני מחמדי, [הרצי"ה] מכתבך היקר מימי החג הקדוש הגיענו לשמחת-לבבנו, ב"ה[3]. ות"ל[4] שעברו עלינו ימי הרגל לשלו'[5], בקיום המצות כמה דאפשר וגם בשמחת הימים בכינוס ליראי-ד', אשר גם בגלותנו לא עזבנו ד' ויט אלינו חסד מאחינו היקרים להתקרב בקירוב של חבה וכבוד. ביחוד בימי-הרגל האחרונים התענגתי בעניי בשמחת התגלות רגשי-לבב בחבורה מחבת אדמת-קודש וצפית ישועת עם קדוש ותחיתו, ובצירוף אחינו קשורי הארץ הגלותית מלבר שוררנו שירי ארץ-ישראל בהוספה מצדי להקדים להם נגינת הפסוק "כטל חרמון וכו'[6] כי שם צו'[7] חיים עד העולם". [תהלים קלג, ג] והיו הדברים שמחים ב"ה, ואחשבם לזרע-צדקה בתפוצות-הגולה להחיות לב נרדמים, הכמהים בפנימיות להלקט לאחד אחד, כדי שיתכונן משוש לכל הארץ. אודה לד' חסדו, ועל יסורי-הגלות אקוה שיהיו למירוק וצחצוח בע"ה[8], לכונן לבבנו וכל רגשותינו לאור קדשו הטהור, העולה הוא למעלה באור תורה ונר מצוה בקודש אמונת אומן.

ע"ד[9] זמן הנסיעה בדיוק לא נדע עדיין לכוון. אומרים שגם מגינואה אין חשש סכנה [גנואה שבאיטליה] ח"ו[10], אבל הזמן יאריך כעשרה ימים עד חופי מצרים. וממרסיל הגיעה לי ידיעה אמש, שמר גלוסקין שוהה בגענף ונוסע דרך מרסיל בכ"ג לח"ז[11] למנינם, וחושבים שם למסע בטוח בעה"י[12], אע"פ[13] שהספינה היא צרפתית, מה שיש יתרון בגינואה, מפני שהספינה היא איטלקית, וכמובן שיותר נכון לנסוע באניי השייכת לעם ניטרלי, אבל לעומת זה המסע ממרסיל נחשב כ"ד ימים לעומת גינואה שנחשב כעשרה. ולא הכרעתי עדיין. יורנו השי"ת[14] דרכו הישרה ויחננו לבא למחוז חפצנו בקודש לחיים טובים ולשלו'[15],

ע"ד ההבדלה, כבר העירותי שלפ"ד[16] רש"י[17] (ברכות כא סוכה לח) יוצאים במה ששומעים באמצע שמ"ע[18], וכן כתבו תוס'[19] שם בשמו, ובשם בה"ג ["הלכות גדולות" מתקופת הגאונים] לר"י גאון. ונראה דאפילו להחולקים אינו כ"א[20] לענין לכתחלה, די"ל[21] דחשיב הפסק, אבל בדיעבד שומע כעונה. ויש להכנס בפלפול של אי עביד לא מהני בדרבנן או מהב"ע[22] להאי מ"ד שאסור להפסיק, ואם נבא לכך יש לנו מרחב גדול, דמהב"ע[23] י"א דלא נהגא בדרבנן, ובענין אעל"מ[24] יש לומר דמ"מ הפסק הוא מה ששומע, אפילו לא יצא, וכבר ידוע הכלל דכשלא נתקן האסור אי עביד מהני, ואין להכנס ברחוקות בכיו"ב[25]. ומה שכתבת שהכונה לצאת היתה אצלך מסופקת איני יודע לציירה, ואולי כונת שאם יזדמן להבדיל בפני-עצמך לא תצא בהבדלה זו, ובכהאי גונא י"ל[26] דהוי כבריה בדרבנן. ויש לדון לשני הצדדים, די"א דבדרבנן לעולם יש ברירה, א"כ[27] כשמזדמן להבדיל לא יצאת, וי"א דלקולא אין ברירה בדרבנן, דכל עיקר די"ב בדרבנן אינו כ"א מפני הספק, א"כ י"ל דמספק פטור אתה מלהבדיל ושוב אין צורך, אבל ארווחנא דאין איסור ברכה-שאינה-צריכה, דלרה"פ[28] ג"כ[29] מדרבנן הוא, וא"כ[30] י"ל אין ברירה לקולא ולא יצאת ולא הויא ברכה שאינה צריכה, ושפיר עבדת.

וע"ד[31] ברכת הגומל, לענין החופש, פשיטא לע"ד[32] דחייל דוקא כשיהיה החופש גמור, ולא כל-זמן ד"אכתי עבדי אחשורוש אנן" במדה זו. אבל לחבר זה עם ברכת-הגומל של הים לא נהירא לי, דהם שני מיני הודיות, ולא לחנם חלקם הכתוב, ועל כל נס תן לו מעין ברכותיו, כדדרשינן כה"ג[33] "ברוך ד' יום יום". ולע"ד[34] גם חולה, ל"ע[35], שיצא מבית-האסורים חייב להודות וה"ה[36] חבוש שהבריא וכיו"ב[37]. ובמנחות ס"ד ב' מייתי בשלש שנים שהביאו עולות "לימתי ולעינתי": "שמא בים סיכנה, שמא בעינה סיכנה", משמע שהיה מנהג בזמן-המקדש לפרש על איזה דבר בא הקרבן בהודאה על הנס, ונראה דחשיב שינוי-קודש כשמשנים במחשבה, כדאמרינן בפרק קמא דזבחים בשינוי מעולה לשלמים וכיו"ב, והיינו שכל דבר הוא חוב מיוחד שאין לו צירוף לחבירו.

ב"ה במשך שבתי פה באים אלי בני-תורה אחדים (ג), והנני לומד עמם שעור גמרא. ולפעמים באחד השיחים, כמובן אין בית-המדרש בלא חידוש, בהויות וגמרא ותו' ופוסקים, ולפעמים גם באיזו הערות מהלך-נפש, מה שמקיל לי את עמל הרוח השואף להרעיף ולהחיות לבבות, עכ"פ[38] במדה האפשרית. וגדולים הם לי אלה הפרטים מחסדי השי"ת בימי נודי, כי לא יטשנו ולא יעזבנו ברחמיו ורחם יזכר, וישיבנו ברחמיו לאדמת-הקדש להיות הכן לעבודת-הקדש ברב עז וחדות ד' מעוזנו.

היה מאושר בכט"ס[39] כנה"י[40] ונפש אביך דבק באהנ"פ[41] מצפה אשרך בכל,

**הק' אברהם יצחק ה"ק**

1. בעזהי"ת - בעזרת השם יתברך
2. תרע"ה - השנה תרע"ה (1914/1915)
3. ב"ה - ברוך השם
4. ות"ל - ותודה לא-ל
5. לשלו' - לשלום
6. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
7. כו' - וכולי (וכן הלאה)

8. בע"ה - בעזרת השם
9. ע"ד - על דבר
10. ח"ו - חס ושלום
11. לח"ז - לחודש זה
12. בעה"י - בעזרת השם יתברך
13. אע"פ - אף על פי
14. השי"ת - השם יתברך
15. ולשלו' - ולשלום
16. שלפ"ד - שלפי דעתי
17. רש"י - רבי שלמה יצחקי
18. שמ"ע - שמונה עשרה
19. תוס' - תוספות
20. כ"א - כי אם
21. די"ל - דיש לומר
22. מהב"ע - מצוה הבאה בעבירה
23. דמהב"ע - דמצוה הבאה בעבירה
24. אעל"מ - אי עביד לא מהני
25. בכיו"ב - בכיוצא בזה
26. י"ל - יש לומר
27. א"כ - אם כן
28. דלרה"פ - דלרוב הפוסקים
29. ג"כ - גם כן
30. וא"כ - ואם כן
31. וע"ד - ועל דבר
32. לע"ד - לעניות דעתי
33. כה"ג - כהאי גוונא
34. ולע"ד - ולעניות דעתי
35. ל"ע - לא עלינו
36. וה"ה - והוא הדין
37. וכיו"ב - וכיוצא בזה
38. עכ"פ - על כל פנים
39. בכט"ס - בכל טוב סלה
40. כנה"י - כנפשו היקרה
41. באהנ"פ - באהבת נפש

# אגרות אל אנשים ומוסדות בציריך – עם ביאור

לפי סדר הכרכים. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות: בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

# אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תשז

### תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** כ"ה טבת תרע"ה **נמען:** הרב טוביה לבנשטיין, רב צירין

מנהיגי קהילת צירין סילקו את השוחט הרב צבי גרינשטיין, ת"ח מובהק, על דעת עצמם. זו 'שאלה חמורה שבחמורות' של נפשות והלבנת פנים. הרב קוק מבקש מהרב לבנשטיין לעמוד לימין העשוק: אפשר לברר בבית דין, אבל אסור לסלק מאומנותו ברצונם בלבד.

### עיקרי הדברים

- סילוק שוחט בלי דין.
- הלבנת פנים.
- בירור בבית דין.

נוסח האגרת עם ביאור

בעהי"ת[1], כ"ה טבת העת"ר[2]

שלו'[3] וברכה לכי'[4] ידידי וחביבי הרב הגדול בתורה יראה וחכמה נודע למשגב ותפארת מו"ה[5] טובי' שליט"א[6] ד"ר[7] לעוועגשטיין האבד"ק[8] צירין [הרב ד"ר טוביה לוונשטיין, רב קהילת היראים בצירין] ואגפי' יצ"ו[9].

אחדשה"ט[10] באה"ר[11],

אלופי הרב שליט"א, הנני מוצא את עצמי מחויב לבא בדברים אחדים להדרת כתר"ה[12] ע"ד[13] העובדא של השו"ב[14] הרב ר'[15] צבי גרינשטיין נ"י[16], אשר כפי ששמעתי העבירו עליו כבוד מנהיגי הקהילה את הדרך. ואם כי כונתם לש"ש אבל הפריזו על המדה במהרם לסלק שו"ב[17], מוחזק לת"ח[18] מובהק, מאומנותו ע"פ[19] שיקול דעתם. ובאמת הלא היא שאלה חמורה שבחמורות, עניני נפשות והלבנת פנים, החמורה מכל ספיקות איסורים. ואחלה בזה את פני הדר"ג[20] בתור בעל בעמיו, נשיא הוא בישראל, שיעמוד לימין עשוק. ובודאי יקיים ד' חז"ל[21] כי אתא דינא דצורבא מרבנן קמאי [שבת קיט] לא מזיגנא רישא אבי סדיא עד דמהפיכנא בזכותי'. וכפי ששמעתי וכאשר ידעתי את ערכו של השו"ב הר"צ[22] הנ"ל[23] נ"י, הנני רואה שאין מקום להרהר אחרי חזקת כשרותו. מ"מ[24] טוב יעשו המנהיגים אם ירצו לברר את כל עניני הלעזים ע"פ בירור של בד"צ[25], ו"שמוע בין אחיכם", [דברים א, טז] אבל חלילה חולין הוא לסלקו מאומנתו בכח רצונם לבד. ומובטחני שכת"ר[26] בחכמתו ויושר לבבו יעמוד בפרץ וימנע את בני עדתו מבא בדמים, ולצדקה תחשב לו לפני ד'. ואבקש מאד לכבדני בתשובתו הנכבדה והי'[27] זה שלו' וברכה, כנה"ר[28] ונפש ידי"ע[29] דוש"ת[30] באה"ר מכבדו ומוקירו כיקרת ערכו הנעלה,

**הק' אברהם יצחק הכהן קוק**

1. בעהי"ת - בעזרת השם יתברך
2. העת"ר - השנה תרע"ה (1914/1915) - בצירוף אותיות
3. שלו' - שלום
4. לכי' - לכבוד

5. מו"ה – מורנו הרב
6. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. ד"ר – דוקטור
8. האבד"ק – האב בית דין קהילת
9. יצ"ו – ישמרה צורה ויחייה
10. אחדשה"ט – אחרי דרישת שלומו הטוב
11. באה"ר – באהבה רבה
12. כתר"ה – כבוד תורתו רום הדרתו
13. ע"ד – על דבר
14. השו"ב – השוחט ובודק
15. ר' – רבי
16. נ"י – נרו יאיר
17. שו"ב – שוחט ובודק
18. לת"ח – לתלמידי חכמים
19. ע"פ – על פי
20. הדר"ג – הדרת גאונו
21. חז"ל – חכמינו זכרונם לברכה
22. הר"צ – הרב רבי שם שמתחיל באות צ (כגון צבי) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
23. הנ"ל – הנזכר לעיל
24. מ"מ – מכל מקום
25. בד"צ – בית דין צדק
26. שכת"ר – שכבוד תורתו
27. והי' – והיה
28. כנה"ר – כנפשו הרמה
29. ידי"ע – ידידו עוז
30. דוש"ת – דורש שלומו ותורתו

# אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשמב

### תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** כ"ב מרחשוון תרע"ו - סנט גאלן **נמען:** הרב ד"ר לי ליטמן, ציריך

התקבל מברק מראשי ירושלים שבית החולים הכללי 'ביקור חולים' ייסגר אם לא תגיע עזרה מיידית. הרב קוק מציע לפרסם קול קורא בעיתונו, ברשות רבני שווייץ, כדי להחזיק את הבית עד שתגיע עזרה מאמריקה.

### עיקרי הדברים

- סכנת סגירת בית החולים.
- קול קורא בשווייץ.

נוסח האגרת עם ביאור

בעה"י[1], כ"ב מ"ח[2] עתר"ו[3].

לכבוד הרב הגדול החכם המפורסם מר לי ד"ר[4] ליטמן [הרב ד"ר ליטמן, רבה של ציריך] נ"י[5] רב דעיר ציריך יצ"ו[6]. שלו'[7] וברכה, הנני פונה בזה אל כ'[8] הדרתו בדבר הנוגע לחיי מאות נפשות, בעיר קדשנו, ירושלים ת"ו[9].

תמול ביום ש"ק[10] הגיעה לידי דעפעשע מאת ראשי נכבדי ירושלים, אנשים נדיבים ונכבדים מאד, וועד ההנהלה של בית החולים הגדול ביקור-חולים הוספיטל הכללי בירושת"ו[11], ["בית החולים "ביקור חולים בירושלים; ראו גם (כרך ג', אגרת תשמג)] כי אם לא תשולח להם עזרה מהירה טלגרפית, מוכרח הבית להסגר.

אנכי, בתור אדם פנימי, היודע את מצב עיר הקודש והמחוזות, רעד עבר בכל יצורי לשמע הבשורה המדאיבה הזאת. כי בית-החולים הזה הוא המקלט היסודי לרובי החולים האומללים של העיר וסביבותיה. מובן הדבר שאי אפשר שמשווייץ תבא עזרה גדולה להמשיך את הקיום של הבית לזמן מרובה, אבל לא רחוק הדבר להמציא עזרה ע"י[12] השתדלות הגונה, של סכום כזה שיוכל להאריך את ימי פתיחתו עד שתבא עזרה ממקומות שאוכלוסי אחינו רבים שם, באמריקה ועוד. ע"כ[13] הנני מבקש בזה את כבודו, שיואיל לעסוק בזריזות הראוי לאיש רב פעלים כמוהו בענין נשגב זה. חושב אני שראוי לפרסם קול-קורא בעתונו, וכבוד מעלתו ויתר רבני המדינה יחזקו את הדבר ויקבעו מקום או מקומות לאסיפת הנדבות. הקו"ק[14] יוכל להיות שנכון שביסודו יבא ממני, ורבני המדינה יצ"ו יחזקו ידי וימלאו את הדברים, כדי שיהיו נשמעים, וחוץ מזה חובתנו קדושה היא לעשות לטובת הבית הגדול הזה, שחיי מאות נפשות בעיה"ק[15] תלויים בו, עד כמה שידינו משגת.

והנני חושב שיספיקו דברי הקצרים ללבבו הטהור והער לפעולת צדק, ועשה יעשה ויפעל בעה"י.

יכבדני נא בתשובתו הנכבדה ועצתו הנאמנה, והנני חותם בברכת שלו' ורגשי כבוד כנה"ר[16],

**הק' אברהם יצחק ה"ק**

הנני דו"ש[17] ידידי הרה"ח[18] המרומם מר ד"ר שטרויס נ"י, ברגשי כבוד וידידות, ואבקש את כ' מעלתו להשתתף בעבוה"ק[19] הזאת של הצלת חיי נפשות רבות בהר הקודש, כיד כשרונו הטוב וישרת לבבו הטהור בעה"י.

**הנ"ל**

---

1. בעה"י - בעזרת השם יתברך
2. מ"ח - מרחשון
3. עתר"ו - השנה תרע"ו (1915/1916) - בצירוף אותיות
4. ד"ר - דוקטור
5. נ"י - נרו יאיר
6. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
7. שלו' - שלום
8. כ' - כבוד
9. ת"ו - תבנה ותכונן
10. ש"ק - שבת קודש
11. בירושת"ו - בירושלים תבנה ותכונן
12. ע"י - על ידי
13. ע"כ - על כן
14. הקו"ק - הקהילה קדושה
15. בעיה"ק - בעיר הקודש
16. כנה"ר - כנפשו הרמה
17. דו"ש - דורש שלום
18. הרה"ח - הרב החסיד
19. בעבוה"ק - בעבודת הקודש

# אגרות שבהן צירוף נזכרת – עם ביאור

לפי סדר הכרכים. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות: בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

# אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת לו

### תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** כ"ט אדר תרס"ו - יפו **נמען:** ועד המושבה רחובות

הרב קוק הסכים לבוא למושבה כשנאמר לו שבית הכנסת עלול להיסגר, אבל כעת הרב קוק שומע שהמצב פחות חמור, ובריאותו אינה טובה. הרב קוק שואל אם אפשר לפתור את העניין בדרך אחרת. הרב קוק גם מודה שטעה כשחשד בזיוף של הכשר: מסמך שקיבל מרב מצירים כלל רק את חתימתו המודפסת.

### עיקרי הדברים

- דאגה לבית הכנסת במושבה.
- הודאה בטעות וחרטה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. עה"ק[2] יפו, כ"ט אדר תרס"ו[3].

לכ'[4] הועד הנכבד ברחבות ת"ו[5].

משקבלתי המכתב ע"ד[6] הבקשה שאבא למושבה, ובו הי'[7] כתוב שבהתרשלותי תוכל לצאת מזה תקלה של סגירת ביהכנ"ס[8] ח"ו[9], מיד הסכמתי לבא. בין כה באו אלי ידיעות, שאין הענין עומד עכשו במצב כ"כ[10] מחריד, ובתוך כך מצב בריאותי אינו כ"כ בשלמות, וטרדותי רבות. ע"כ[11] אבקשם נא להודיעני אם הדבר אפשר למצא דרך אחר, שלא להכביד עלי את הנסיעה, שאיננה קלה לי כעת, הוא יותר טוב. אך אם א"א[12] באופן אחר, אז אקוה לקיים הבטחתי בל"נ[13] אי"ה[14].

ע"ד נ' נודע לי אח"כ[15] שצדק ממני. הרב מצירי שלח לי פסת נייר קרוע מחתיכה שלמה, ולא הי' כתוב שום דבר כ"א[16] שמי בראש הגיליון, וחשבתי שהיא פירמה ע"כ חשבתיה למזויפת. אבל אח"כ נודעתי, שהוא רק החתימה שלי, הנדפסת להההכשר של אה"כ[17]. [ככל הנראה אגודת הכורמים] וכבר הודעתי להרב הנ"ל[18] היום בדעפעשע, שההכשר מאושר. והיטב חרה לי על מה שחשדתי בכשר, בהחפזי, בשגגה. שגיאות מי יבין, [תהלים יט, יג] ואלקי סליחות ב"ה יסלח לי ברחמיו.

בברכה ורגשי כבוד,

**אברהם יצחק ה"ק**

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. תרס"ו - השנה תרס"ו (1905/1906)
4. לכ' - לכבוד
5. ת"ו - תבנה ותכונן
6. ע"ד - על דבר
7. הי' - היה
8. ביהכנ"ס - בית הכנסת
9. ח"ו - חס ושלום

10. כ"כ - כל כך
11. ע"כ - על כן
12. א"א - אי אפשר
13. בל"נ - בלי נדר
14. אי"ה - אם ירצה השם
15. אח"כ - אחר כך
16. כ"א - כי אם
17. אה"כ - שם ארגון - דורש פענוח
18. הנ"ל - הנזכר לעיל

# אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תשד

### תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** כ"ב מרחשוון תרע"ה - סנט גאלן **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

בעקבות כניסת טורקיה למלחמה הם נאלצים להישאר. בסנט גאלן יש להם דירה הגונה. מהארץ הגיעה רק גלויה אחת. הרב קוק עוסק בעזרה לארץ, ואולי ייסע לבזל לאסיפה למען הארץ. הרב קוק מקווה להועיל להעלאה רוחנית במקום, ורואה במלחמה 'הרת עולמים' שטובות כמוסות בה.

### עיקרי הדברים

- כניסת טורקיה למלחמה.
- עזרה לארץ.
- השפעה רוחנית בגולה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה, סט-גאללן, [סנקט גאלן שבשווייץ] יום ד' כ"ב מ"ח[1] העת"ר[2]

בני יקירי שליט"א[3]

הננו מתעכבים פה זה כשבועיים ויותר, ע"פ[4] דרישת ידידינו מר קמחי ומר ווייסבארד [ר' אברהם קמחי ומר ויסבורד, ידידיו בסנקט גאלן, שאירחו אותו] כאשר הודעתיך כבר במכתבי העבר. כעת אחרי שנפתחה מלחמת תוגרמה, [כניסת האימפריה העות'מאנית למלחמה, בחשון תרע"ה] הננו מוכרחים להתעכב עד אשר יורנו השי"ת[5] את דרכו הישרה באיזה אופן להשיבנו לאה"ק[6] ת"ו[7]. ולעושה נפלאות גדולות לבדו ניחל ולחסדו נקוה, שיראנו ישועתו בתוך כלל עם קדשו וכל מעשיו העומדים כמהים לאור חסדו, ב"ה[8].

תל"י[9] על החוה"ש[10] אשר עמנו. בהיותנו בציריך, אשר נתעכבנו שם בחשבנו בכל יום לנסע, לא היתה לנו דירה הוגנת, ופה כאשר הננו מעוכבים כעת, עד אשר יודע לנו באיזה אופן תהי'[11] אפשרות הנסיעה, אשר עכ"פ[12] תמשך כפי הנראה ההתעכבות ההכרחית איזה זמן, גם זו לטובה, כי יש לנו לע"ע[13] דירה הוגנת. ועינינו תלויות לרחמי שמים לקבל ידיעה ברורה מאה"ק[14] מכל יקירינו, לדעת שלומם ומעמדם, כי עוד לא קבלנו חוץ ממכתב גלוי מבתי' תחי'[15] שנכתב אחר יוה"כ[16] כפי הנראה, שום מכתב מזמן יותר מאוחר. המצב הדחוק באה"ק[17] גורם לי שהנני עסוק במקצת לעזרתם, אבל הדברים יגעים וההשתדלות קשה. יוכל להיות שאסע בלי"נ[18] על ש"ק[19] הבע"ל[20] או ליום א' שלאחריו לבזל למטרה זה כי הם מוכנים להתאסף שם לעשות איזה דבר למצב אה"ק[21], כפי שהודיע לי הד"ר[22] כהן משם ומבקשני לבא בשביל כך. גם זאת מאת ד' יצאה לטובה ולחסד עליון ברב רחמיו.

כתוב נא, יקירי, מכל אשר עמך בפרטיות, ואם חסר לך איזה סכום להוצאות הנחוצות או להלבשה דרושה, למע"ה[23] הודיענו באר היטב, ומכל אשר עמדך בכלל ובפרט בגשמיות וברוחניות, מהכל הודיע נא, ותהי לנו למשיב נפש בימי נודנו בגלותנו, עדי ירחם צור ישראל רחום וחנון וישיבנו ברב חסדו אל ארץ חמדתנו, ויראנו בישע עמו בישע נחלתו.

דר"ש[24] כבוד הרב שליט"א. המקבל הוא מכתבים מפ"ת[25], ומה כותבים לו ע"ד[26] המצב שמה.

התעכבותי פה הנני חושב שתהיה בעה"י[27] קצת טובה רוחנית למעמד היהדות במקום כזה, שמפני הפיזור והגלות הגשמי והרוחני, צריך הוא להתעודדות פנימית. ועם כל מה שאיני מוכשר בעוה"ר[28] להיות פועל הטבה מעשית ניכרת בחוגים שהנני שרוי בהם, אבל איזה העלאה רעיונית אקוה שהולכת ומתהוה, וגם זאת יקרה לי מאד, ומוצא אני בה הרגעה לרוחי תמורת נודי ונדודי, ריחוקי וגלותי, אשר מאת ד' יצאה להפליא פלאות, אשר לא נוכל לדעת כמה טובות כמוסות בתהלוכה נפלאה של הרת-עולמים זאת, בעת רצון מכוסה זו, שמלכיות מתגרות זו בזו בצורה כ"כ[29] מבהילה אשר לא היתה כמעט, והננו אסירי תקוה לשוב לבצרון [זכריה ט, יב] במגיד משנה [זכריה ט, יב: "גם היום מגיד משנה אשיב לך"] ורב טוב לבית ישראל.

והנני בזה חותם בברכה וכ"ט[30]. חזק בני ואמץ ותשועת ד' תשגבנו וחסדו יופיע עלינו לשגבנו ברב עז וחדוה באורו וישעו, כנפשך היקרה ונפש אביך צמא לדעת מכל א"ל[31], מצפה אשרך וטובך כה"י[32],

**הק' אברהם יצחק ה"ק**

---

1. מ"ח - מרחשון
2. העת"ר - השנה תרע"ה (1914/1915) - בצירוף אותיות
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. ע"פ - על פי
5. השי"ת - השם יתברך
6. לאה"ק - לארץ הקודש
7. ת"ו - תבנה ותכונן
8. ב"ה - ברוך השם
9. תל"י - תודה לא-ל יתברך
10. החוה"ש - החיים והשלום
11. תהי' - תהיה
12. עכ"פ - על כל פנים
13. לע"ע - לעת עתה
14. מאה"ק - מארץ הקודש
15. תחי' - תחיה
16. יוה"כ - יום הכפורים
17. באה"ק - בארץ הקודש
18. בל"נ - בלי נדר
19. ש"ק - שבת קודש
20. הבע"ל - הבא עלינו
21. אה"ק - ארץ הקודש
22. הד"ר - הדוקטור
23. למע"ה - למעלה
24. דר"ש - דורש שלום
25. מפ"ת - מפתח תקוה
26. ע"ד - על דבר
27. בעה"י - בעזרת השם יתברך
28. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים

29. כ״כ - כל כך
30. וכ״ט - וכל טוב
31. א״ל - אמר ליה / אמר לו
32. כה״י - כנפשו היפה

# אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תשיא

## תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** ג' שבט תרע"ה - סנט גאלן **נמען:** הרב משה זאב רם

הרב לבנשטיין ביקר אצל הרב קוק, ולא היה בדבריו טעם לפטור את הקהילה מדין תורה. אין דנים בדייני אותה העיר במקום נגיעה, ובדבר לא שכיח כזה אין מנהג להקל. סילוק השוחט אסור בלי בית דין שאינו נוגע בדבר.

### עיקרי הדברים

- חובת דין תורה.
- פסול דייני העיר בנגיעה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ס"ט-גאללין, ג' שבט העת"ר[2]

שלו'[3] וברכה לכ'[4] י"נ[5] הרב הגדול בתו"י[6] איש חמוד, ת מו"ה[7] משה זאב ראם שליט"א[8] ע"ש[9] כב"ב היקרים והנכבדים שליט"א,

יקרת כת"ר[10] הגיעה לידי. ומאד הי'[11] לי צער ממצב הבריאות של כת"ר, השי"ת[12] ישלח דברו וירפאהו נא רפואה שלמה בקרוב בתוך שאר ח"י[13]. וגם ממצב הענין של גיסו הר"צ[14] [ראו (כרך ב', אגרת תשז), (כרך ב', אגרת תשח)] נ"י[15] ג"כ[16] יש לי צער מרובה מאד משני צדדים, מעצם צערו של ת"ח[17] ועלבונו ועוד מהעברת השורה ורמיסת דגל תוה"ק[18] שיש בזה. ואני מקוה שעוד יתן השי"ת בלב בני העדה הישרים בלבותם להתבונן על דרכיהם, ויביטו את אשר דברו בלא משפט, ויתעוררו לפחות לתקן את המעוות כפי האפשרי על להבא.

כ'[19] הרב ד"ר[20] לעוועגשטיין [הרב ד"ר טוביה לוונשטיין, רב קהילת היראים בצריך] נ"י הי' פה שבוע העבר. מכל דבריו לא מצאתי שום יסוד שיפטור את העדה הקדושה מלעמוד לדין תורה עם כ' גיסו הרב נ"י. ואיני מאמין בשום אופן שעדת ד' מצויינת ביראת שמים, כקהלת היראים בצריך, תחזיק לזמן ארוך בדרך בלתי-ישרה כזאת, לעות אדם בריבו ולהכנס בספיקות של כשרות בעניני השחיטה, שמספק הסגת גבול עכ"פ[21] לא נפקא, כ"ז[22] שלא נתבררו הדברים בפני ב"ד[23] בלתי נוגע בדבר, כי ע"פ[24] דין תוה"ק אין דנין בדייני אותה העיר כל מה שיש איזה חשש של נגיעה, רק בדברים קטנים ושכיחים כבר סמכו על המנהג להכשיר בדייני אותה העיר, אבל בדבר בלתי מצוי כזה, של סלוק שו"ב[25] ת"ח מאומנתו בלא טעם מספיק, ידוע מדברי הפוסקים שעל מלתא דלא שכיחא לא שייך מנהג, ומדין תורה אסור להם לסלק את גיסו כ"א[26] ע"פ הוראת ב"ד שאינו נוגע. ורק באופן כזה יהיו נקיים מה' ומישראל. יתן השי"ת ויטהר לב כל עם ד' ללכת בדרכי הצדק והמשפט שהם הם ארחות חיים של תוה"ק דכתיב בה אמת.

והי'[27] זה שלו' וברכה ורפואה שלמה רפואת הנפש ורפואת הגוף לכת"ר[28], כנה"ר[29] ונפש י"ע[30] דוש"ת[31] באה"ר[32],

## הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. העת"ר - השנה תרע"ה (1914/1915) - בצירוף אותיות
3. שלו' - שלום
4. לכ' - לכבוד
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. בתו"י - בתורה ויראה
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. ע"ש - עיין שם
10. כת"ר - כבוד תורתו
11. הי' - היה
12. השי"ת - השם יתברך
13. ח"י - שמונה עשרה (18)
14. הר"צ - הרב רבי שם שמתחיל באות צ (כגון צבי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
15. נ"י - נרו יאיר
16. ג"כ - גם כן
17. ת"ח - תלמידי חכמים
18. תוה"ק - תורתנו הקדושה
19. כ' - כבוד
20. ד"ר - דוקטור
21. עכ"פ - על כל פנים
22. כ"ז - כל זה
23. ב"ד - בית דין
24. ע"פ - על פי
25. שו"ב - שוחט ובודק
26. כ"א - כי אם
27. והי' - והיה
28. לכת"ר - לכבוד תורתו
29. כנה"ר - כנפשו הרמה
30. ידי"ע - ידידו עוז
31. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
32. באה"ר - באהבה רבה

# אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תשטז

### תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** כ' שבט תרע"ה **נמען:** הרב משה זאב רם

אין תועלת במלחמת דברים; עדיף פיצוי של כמה אלפי פרנק והודעה פומבית שאין הרהור על השוחט. אם רבנים כמו ד"ר הופמן ודי"ר ברויאר יכתבו, הרב קוק יחזק, אבל לא יהיה הקובל. בגלל זה הרב קוק נמנע מ'חברה ש"ס' בציריך. מצורפת תשובה: אווזים מרוטים מותרים לכתחילה, ואין לאסור אם זה יגרום לשימוש באווזים מפוטמים בלעיטה. שוחט חדש הוא מסיג גבול.

### עיקרי הדברים

- פיצוי והודעה.
- אווזים מרוטים.
- 'חומרא דאתיא לידי קולא'.
- הסגת גבול.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], כ' שבט תרע"ה[2]

לכבוד ידי"נ[3] הרב הגדול בתו"י[4] נחמד ומפואר מוהר"מ[5] זאב ראם [הרב משה זאב ראם, רב בציריך] שליט"א[6] וכב"ב[7] היקרים וכא"ל[8] שלו'[9] רב וברכה וכט"ס[10],

שמחתי במכתבו היקר, שהוא לי לאות על הטבת בריאותו, יחזקהו השי"ת[11] וירפאהו רפו"ש[12], לאוי"ט[13]. וע"ד[14] גיסו נ"י, איני מוצא תועלת במלחמת דברים, רק אם יפצוהו פיצוי הגון באיזה אלפים פרנק, ויודיעו בפומבי שאין להם שום הרהור עליו. חושב אני שאין כדאי כל הענין. ודי יעזור לו למצא מקום בכבוד, וא' יבקש את נרדף. [קהלת ג, טו] אמנם אם ירצו לכתוב לרבנים, כמו לד"ר[15] האפמן ולד"ר[16] ברייער [הרב דוד צבי הופמן בברלין והרב שלמה ברויאר בפרנקפורט] אם יכתבו להם מצדם אחזק את דבריהם, בל"נ[17], אבל לא שאנכי אהי'[18] הקובל. אבל בכלל איני רואה שום תועלת מזה. גם לד"ר כהן הודעתי את תרעומתי על בני ציריך ורבני'. ומה יסכן לנו כ"ז[19]. ומתוך כך חושב אני להשתמט מבקשת חברא ש"ס[20], מפני שקשה לי ההתנהגות עם תנאי המקום כ"ז שאינם צייתים לבא לד"ת[21]. [כל זמן שאינם מוכנים לבוא לדין תורה]

והנה צרפתי בזה את תשובתי בקצרה ע"ד[22] החששות שגבבו על כ'[23] גיסו נ"י[24], ואם יראה כת"ר[25] שיש תועלת בפרסום הדברים הרשות נתונה. והשי"ת[26] יעזור להסיר מכשול להישיר את כל לב עקוב, ולפרש על עמו ועל עולמו את סוכת שלומו.

יסלח ידידי כי הנני מוכרח לקצר באמרים, מפני טרדות נפש ממכתבים שקבלתי מבני ירושלים שנתגרשו והנם במצרים, [מגורשי ארץ ישראל במלחמת העולם הראשונה, שהגיעו לאלכסנדריה] ומציירים לי את מצבם ואת מצב אחינו באה"ק[27] ד' ירחם, ואיני יודע עצה איך לצאת לעזרתם, ובכ"ז[28] אקוה בל"נ לעסוק במכתבים, אולי יחנן ד' וישמעו הדברים.

והנני בזה חותם בברכה ואה"ר[29] ידי"ע[30] דוש"ת[31] מצפה לתשועת ד',

**הק' אברהם יצחק ה"ק**

ע"ד שאלת כת"ר, אם יש מקום לאיסור על שו"ב[32], שהי'[33] נוהג היתר באוזות שמורטים אותם הנכרים בחייהם, [שמורטים את נוצותיהם בעודם בחיים] ומשאירים בהם קצת נוצות, דבר זה אין צריך לפנים, שמצד הדין אפילו לכתחילה ג"כ[34] מותר לאכול האוזות הנ"ל[35]. וגם רמ"א, שכתב בסי'[36] נ"ט [שולחן ערוך יורה דעה נט, בהגהת הרמ"א] וטוב להחמיר, לא חשש כ"א[37] בנטלו כל הנוצות ממש, אבל בנשארו מקצתם, אפילו לא נשאר כשיעור שיור העור בגלודה דבהמה, [בבהמה שנפשט עורה, שהיא טריפה (חולין נד)] לא החמיר כלל. ואין לנו שום ראי'[38], שיהי'[39] אפילו אחד מהפוסקים מחמיר בנשתייר מקצת מן הנוצה. ובפרט כשנמרטו ביד, דקיל טפי, די"ל[40] דר"י [שרבי יהודה (במשנה חולין נו)] לא החמיר כ"א בניטלו מחמת חולי, ולא בנמרטו. וכן משמע קצת מדשני לישנא דת"ק, דנקיט נמרטו כנפיה, ור"י נקיט נטלה. וגם לשון רמ"א מדויק כן, דשביק לשון המחבר ונקיט נפלו, דהוא יותר מורה על חולי מלי נטלו. ועכ"פ[41] בנידון דידן אין מקום להחמיר. ומ"מ[42] מי שרוצה לעשות בקהילתו סיג לתורה להחמיר בזה אין מזחיחין אותו, [אין מזיזים אותו (על פי פסחים נא)] ובתנאי שלא תהי'[43] חומרא דאתיא לידי קולא, כגון במקום שמשתמשים באוזות הפטומות בלעיטה, שברוב גבול ישראל נוהגים לאוסרן, ויש בהן חששות של נבילה מה"ת[44], ואם ע"י[45] איסור של האוזות המרוטות יתרבה השימוש בהלעוטות, [באוזות המפוטמות בהלעטה, שרוב הפוסקים חששו שהן טריפות] אסור לאסור את האוזות המרוטות ויאכלו ענוים וישבעו. [תהלים כב, כז]

אבל בכל אופן חלילה חולין הוא לפקפק, אפילו בכל דהו, על הכשרו של השו"ב[46], שעשה כדין תורה, ונהג היתר בהאוזות המרוטות, שנשאר בהן קצת נוצות, ואפילו אם ירצו להחמיר על להבא, דהיינו כשלא תהי' חשש תקלה של התרבות השימוש בהאוזות הלעוטות מ"מ[47] השו"ב עשה כדין הפשוט וידוע לכל הוגי תורה, ומאן יהיב לן משחיטת שו"ב כזה ואכילנא משופרא דשופרא.

ופשיטא, שאם ע"י סבה הנ"ל או שאר סבה שאינה מספקת ע"פ[48] דין תורה, למשל מה שנתחלפה אצלו אוזא נבילה מתה, ומדי הי'[49] הדבר שלא יצאה תקלה ח"ו[50], כי הוכר הדבר מיד, וניכרים הדברים שהענין בא ע"י שגגה וטרדא, ולא ח"ו מתוך קלות ראש, אם ע"י המאורע הנ"ל העבירוהו מאומנותו, ולקחו שו"ב אחר במקומה אותו השו"ב יחוש לעצמו מאיסור הסגת גבול רעהו, והקהל הנתבעים לד"ת ואינם עונים יחושו גם הם ממכשול הנ"ל, וכל ירא שמים ודאי יפרוש מהשחיטה הנ"ל, שיש בה צעקת השגת גבול. ומתוך שהדברים פשוטים מאד, איני רואה צורך להאריך. ואחתום בברכה ורב שלו', כנה"ר[51] ידי"ע,

**הק' אברהם יצחק הכהן קוק**

נ. ב. אקוה, שהקהל הקדוש הנ"ל ישים אל לבו לגדור את התקלה להבא, ויברר את הענין עם השו"ב הנ"ל בפני ב"ד[52] מרוצה לשני הצדדים, ורק אז יהיו נקיים מדי ומישראל. הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם

2. תרע"ה - השנה תרע"ה (1914/1915)
3. ידי"נ - ידיד נפשי
4. בתו"י - בתורה ויראה
5. מוהר"מ - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. וכב"ב - וכל בני ביתו
8. וכא"ל - וכל אשר לו
9. שלו' - שלום
10. וכט"ס - וכל טוב סלה
11. השי"ת - השם יתברך
12. רפו"ש - רפואה שלמה
13. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
14. וע"ד - ועל דבר
15. לד"ר - לדוקטור
16. ולד"ר - ולדוקטור
17. בל"נ - בלי נדר
18. אהי' - אהיה
19. כ"ז - כל זה
20. ש"ס - שישה סדרים (התלמוד)
21. לד"ת - לדברי תורה
22. ע"ד - על דבר
23. כ' - כבוד
24. נ"י - נרו יאיר
25. כת"ר - כבוד תורתו
26. והשי"ת - והשם יתברך
27. באה"ק - בארץ הקודש
28. ובכ"ז - ובכל זאת
29. ואה"ר - ואהבה רבה
30. ידי"ע - ידידו עוז
31. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
32. שו"ב - שוחט ובודק
33. שהי' - שהיה
34. ג"כ - גם כן
35. הנ"ל - הנזכר לעיל
36. בסי' - בסימן
37. כ"א - כי אם
38. ראי' - ראיה
39. שיהי' - שיהיה
40. די"ל - דיש לומר
41. ועכ"פ - ועל כל פנים
42. ומ"מ - ומכל מקום
43. תהי' - תהיה
44. מה"ת - מן התורה
45. ע"י - על ידי
46. השו"ב - השוחט ובודק
47. מ"מ - מכל מקום

48. ע"פ - על פי
49. הי' - היה
50. ח"ו - חס ושלום
51. כנה"ר - כנפשו הרמה
52. ב"ד - בית דין

# אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשמה

### תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** כ"ח מרחשוון תרע"ו - סנט גאלן **נמען:** הרב משה זאב רם

המכתב לרב הופמן טוב, אבל צריך לקצר ולהביא את העובדות בנימוס. השגגה הייתה ראויה לכל היותר לגערה או לקנס. הרב קוק שונא תארים מופרזים, כמו שכתב רבי עקיבא איגר. הדירה החדשה טובה יותר. הרב קוק אינו רוצה לבקש מתנות. בהערה: אין צורך לשלוח בולים.

### עיקרי הדברים

- ניסוח המכתב לרב הופמן.
- שנאת תארים.
- בלי מתנות.

נוסח האגרת עם ביאור

בעה"י[1], כ"ח מ"ח[2] עתר"ו[3], ס"ג.

שלו'[4] וברכה לכ'[5] ידי"נ[6] וחביבי הרב הגדול בתו"י[7] נחמד ומפואר מו"ה[8] משה זאב ראם שליט"א[9] וכל משפחתו היקרה, ברכת ד' וכט"ס[10].

אחדשה"ט[11] באה"ר[12].

אמש הגיעני מכתבו היקר. והנה המכתב להרב הופמן [הרב ד"ר דוד צבי הופמן, ראש בית המדרש לרבנים בברלין] נ"י[13] בכללו הוא טוב, אבל סגנונו צריך תיקון, וביחוד קיצור. לדעתי יתחיל כת"ר[14] לבאר בקצרה שהוא מוצא את עצמו נאלץ לבא לפניו בקובלנא זו, באשר יחשוב שרק דבריו יהיו נשמעים באזני הד"ר[15] ל. מפני שהוא תלמידו, [הרב ד"ר טוביה לוונשטיין, רב קהילת היראים בצירוך; ראו (כרך ב', אגרת תשז)] חוץ מזו שלפי גדולתו בתורה וגדולת שמו ראוי הדבר שאליו יבאו דברי ריבות הנוגעים לענין היהדות של קהלה חשובה בישראל ויספר איך שהוחזק זה כמה שנים בעבודת ההוראה בצירוך, (ולא יזכיר ע"ד[16] הר' קאר"פ[17] מאומה), רק מפני מיעוט ההכנסה הוכרח לעסוק ג"כ[18] בשחיטת עופות, כסגנון מכתבו בקצרה, ומעת אשר בא ד"ר[19] ל. להיות בתור רב לעדת ישורון הי'[20] היחש ביניהם טוב והגון, וכן הי' עם גיסו הרצ"ג[21] [הרב צבי גרינשטיין; ראו (כרך ב', אגרת תשכא)] נ"י, רק בימים האחרונים נשתנה הדבר, וע"י[22] מאורע של שגגה, שנתחלפה אווזא נבילה בשחוטה, ושהשגגה ב"ה[23] לא באה לידי מכשול, כי ד' שמר רגלו מלכד, שלכל היותר הי' ראוי גיסו הר"צ[24] בעד זה רק לגערה, או איזה קנס לא גדול, או קבלת ד"ח[25], העביר עליו את הדרך והעבירו לגמרי, ופסק בזה לחיותי', ולא השגיח על מה דטפלי תלי בי' ולא על כבוד תורתו וחזקת כשרותו המוחזקת מאד. זה הי' העיוות הראשון, ואח"כ[26] הוכבד הדבר ע"י[27] מה שפגע בכת"ר[28] בכבודו ופרנסתו, ותחת שהי'[29] ראוי לאיש כמוהו, שנתן לו ד' כח והשפעה בעדתו, לחזק ידי בני תורה ולאמצם בכבודם ובתיקון פרנסתם, נעשה כצר ומעיק.

וע"כ[30] חושב כת"ר שראוי להרב ד"ר הופמ' נ"י שיבא לד"ר[31] ל. בתוכחת מגולה בדרך כבוד, ויעוררו שראוי לו להשתדל לתקן את השגגות שיצאו מלפניו, ולבאר לו שדוקא על דרך זה ישאר בכבודו ועוד יגדל, ואולי דבריו יעשו פרי ויהפך לבו מאויב לאוהב, ותבא עצת שלו' בין כת"ר ובינו במקום השנאה המתלקחת כעת.

ויזכיר לו שראוי להעיר לד"ר ל. מה שאמרו חז"ל[32] בגיטין ד"ז[33] [גיטין ז] על פסוק וצקלג ומדמנה וסנסנה, [יהושע טו, לא] מי שיש לו צעקת לגימה על חברו ודומם שוכן בסנה עושה לו דין, ואי ליכא דינא בארעא ח"ו[34] הלא יש דין למעלה, וראוי לו לד"ר ל. בעצמו לראות איך לקרב את אשר רחק, ולהשתדל בתיקון מצב הפרנסה והכבוד של בניה של תורה האמונים מנעוריהם על ברכי ת"ח[35], שכ"כ[36] פגע בכבודם ובמעמדם. ולבסוף יזכיר שאנכי הצעיר הנני יודע את תוכן הענין לאמתו, ושבעצתי הוא כותב לו, (רק לא יכתוב עלי תוארים רבים ולא גדולים יותר מהתוארים שכותב עליו. והנני לעורר דרך אגב את כבוד חביבי שי'[37], שתמיד אני שונא את התוארים, והקיצור בהם הוא משובח. הלא ראה כת"ר את דברי הגאון ר"ע אייגר ז"ל[38] בהקדמה לתשובותיו במכתבו לבניו ע"ד סידור התוארים.

וע"ד[39] תואריו של הרב ד"ר הופמן אני חושב שתיאר אותו כראוי, ואין חשש אם יכתוב עליו הרב הגאון הגדול, כי מסתמא הורגל בזה, אבל עלי לא יכתוב רק בקצרה, וגם הוא באמת אדם גדול ועוסק תמיד בשקידה ביחוד במקצועות שלו). וישלח את המכתב אלי, ואמלא את הדברים בעה"י באופן היותר טוב, והסגנון יהי'[40] בנימוס גם כלפי האיש שעליו הקובלנא באה, כי כן ראוי והדברים יותר מתקבלים כשבאים כך בסגנון מתון.

הדירה החדשה שלנו היא ב"ה טובה מן הישנה, בכמה מעלות. יחננו השי"ת[41] ויזכנו לעלות ממנה מהרה אל אה"ק[42] ברוב שלו'.

וע"ד מצבי כבר הודעתי לכת"ר[43] את דעתי, שאיני רוצה חלילה לדרוש מתנות משום אדם, ואקוה בחסדי השי"ת הרועה אותי מעודי ברב רחמיו, כי ישמרני מזה ויזמין לפני כל צרכי באורח כבוד, ואת החובות יזכני לשלם באופן הגון בעזרתו ית'[44]. ואם יוכל כת"ר לעשות איזה דבר בשביל הבקו"ח[45] בעה"ק[46], כמה גדולה היא המצוה. ד"ר אשר נ"י כתב לי שכתב ודבר עם מכיריו, ואקוה שיעשו הדברים פירות. וכן מצד ד"ר כהן נ"י, ג"כ כפי הנראה תהי'[47] תועלת בעזה"י[48]. ואם לא דבר גדול, אבל תשועה קטנה תבא אי"ה[49] ע"י השתדלותנו, וגם היא לגדולה תחשב בעת מצוקה כזאת' ד' ירחם וירומם קרן עמו וארץ חמדתו.

הנני חותם בברכה ועתרת שלו', כנה"ר[50] ונפש ידי"ע[51] דוש"ת[52] מצפה הצלחתו ורוממות קרנו בכבוד,

**הק' אברהם יצחק ה"ק**

נ.ב. נפלאתי למה שלח כת"ר מרקא, וכי בעינינו יש מקום לקטנות כאלה, ואם הי' מצטרך הדבר להוציא לטובת כת"ר אפילו הוצאה חשובה, היעלה על הדעת, לפי ידידותנו האמתית ב"ה, לחשוב בזה חשבונות, וק"ו[53] לקטני קטנות כאלה. וב"ה[54] הלא יודע כת"ר כי ת"ל[55] אינני דחוק בהוצאה, בחסדי ד', גם לפי המצב הנוכחי, ועוד אקוה שיראנו השי"ת בחסדו וירחיב לנו בעזרתו בקרוב.

## הנ"ל

1. בעה"י - בעזרת השם יתברך
2. מ"ח - מרחשון
3. עתר"ו - השנה תרע"ו (1915/1916) - בצירוף אותיות
4. שלו' - שלום
5. לכ' - לכבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. בתו"י - בתורה ויראה
8. מו"ה - מורנו הרב
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. וכט"ס - וכל טוב סלה
11. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
12. באה"ר - באהבה רבה
13. נ"י - נרו יאיר
14. כת"ר - כבוד תורתו
15. הד"ר - הדוקטור
16. ע"ד - על דבר
17. קארי"פ - שם משפחה (קארפ)
18. ג"כ - גם כן
19. ד"ר - דוקטור
20. הי' - היה
21. הרצ"ג - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות צ, ג (למשל: צבי + גרשון) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
22. וע"י - ועל ידי
23. ב"ה - ברוך השם
24. הר"צ - הרב רבי שם שמתחיל באות צ (כגון צבי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
25. ד"ח - דברי חכמים
26. ואח"כ - ואחר כך
27. ע"י - על ידי
28. בכת"ר - בכבוד תורתו
29. שהי' - שהיה
30. וע"כ - ועל כן
31. לד"ר - לדוקטור
32. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
33. ד"ז - דבר זה
34. ח"ו - חס ושלום
35. ת"ח - תלמידי חכמים
36. שכ"כ - שכל כך
37. שי' - שיחיה
38. ז"ל - זכרונו לברכה
39. וע"ד - ועל דבר
40. יהי' - יהיה
41. השי"ת - השם יתברך
42. אה"ק - ארץ הקודש
43. לכת"ר - לכבוד תורתו
44. ית' - יתברך
45. הבקו"ח - הביקור חולים (בית החולים)

46. בעה"ק - בעיר הקודש
47. תהי' - תהיה
48. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
49. אי"ה - אם ירצה השם
50. כנה"ר - כנפשו הרמה
51. ידי"ע - ידידו עוז
52. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
53. וק"ו - וקל וחומר
54. וב"ה - וברוך השם
55. ת"ל - תודה לא-ל

# אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשמט

### תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** ט"ז כסלו תרע"ו - סנט גאלן **נמען:** הרב ד"ר וולף, שאדעפאן (?)

בקשה לגייס תרומות לבית החולים הכללי בירושלים, שעומד להיסגר. כבר פורסם קול קורא בעיתון של ד"ר ליטמן, ונענו רבים.

### עיקרי הדברים

- גיוס לבית החולים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה, ס"ט גאללן, ט"ז כסלו עתר"ו[1]. [סנקט גאלן שבשווייץ, ט"ז בכסלו תרע"ו (1915)]

לכבוד הרב הנכבד והמרומם מר ד"ר[2] וואלף נ"י[3] רב בעיר שאדעפאן [ככל הנראה רב קהילת לה-שו-דה-פון (La Chaux-de-Fonds) שבשווייץ] יצ"ו[4]. שלו'[5] רב.

הנני נשען על נדבת רוחו, להציע לפני כבודו, שיטיב נא להיות תומך ועוזר לדבר מצוה של פקוח נפשות, של רבים מאחינו בעיר הקדש ירושלים. כאשר הגיעה לידי ידיעה טלגרפית מועד בית החולים הגדול הכללי שם, [ככל הנראה בית החולים "ביקור חולים" בירושלים; ראו (כרך ג', אגרת תשנד)] וחתום עוד גם מאנשים גדולים ונאמנים מאד, מגדולי עיר הקודש זולתם, שאם לא ישולח להם עזר במהרה, יסגר הבית. ואני יודע כמה גדולה היא הצרה שמה אם חלילה יסגר זה הבית הגדול, שמוצאים בו מרפא והצלה מאות חולים מאחינו, עניים ומדוכאים. והנה כבר יצאתי בקול קורא לעזרה בעתון השבועון היוצא ע"י[6] הרב ד"ר ליטמן בציריך [הרב ד"ר ל' ליטמן, רב בציריך ועורך שבועון יהודי] ובה התעוררו נכבדים וישרי לב לקול הקריאה, והמכתבים ששלחתי למעלת הרבנים הסמוכים עשו פירות, והכירו כולם את גדולת המצוה והחובה המוסרית, הרובצת עלינו כעת לצאת לעזרת אחינו הנתונים במצוקה בעיר הקודש.

והנני מקוה, שגם כבוד מעלתו, הנודע לרב פעלים ושש לעשות צדק, יתמוך בכל כחו בדבר הגדול הזה, ויעשה בקהילתו ובחוג מכיריו ומוקיריו הרבים פעולה לטובה ולהצלה הנחוצה לבא במוקדם היותר אפשרי, ויעמיד גם בעירו איש נכבד אשר יקבל עליו את פעולת המצוה הרבה הזאת, ויודיעני בטובו את שמו, או שבעצמו ובכבודו יעסוק במצוה גדולה זו של פקוח נפש, כראוי לנפש עדינה היודעת לרחם על אחים מדוכאים הנתונים במצר. ובפרט ששמעתי שמעלת כבודו רגיל הוא לעשות פעלים לטובה לצדקה של ארצנו הקדושה, וחבת הקודש קשורה בנפשו הנדיבה.

הנני מחכה לקבלת תשובתו הנכבדה ופעולתו הטובה ושכרו כפול מן השמים.

ברגשי כבוד,

**הק' אברהם יצחק הכהן קוק**

1. עתר"ו – השנה תרע"ו (1915/1916) – בצירוף אותיות

2. ד"ר - דוקטור
3. נ"י - נרו יאיר
4. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
5. שלו' - שלום
6. ע"י - על ידי

# אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשצו

### תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** כ"ג כסלו תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הרב קוק משבח את נאומי הרצי"ה בציריך ובבזל על הארץ. ירידת השער מעכבת שליחת כסף. הרב קוק הסכים להדפיס קונטרס קטן ('ריש מילין') של 'רעיונות שיריים רזיים' על האותיות, התגין, הנקודות והטעמים, וחשש לספר לבן מראש, שמא לא יסכים להדפסה בלי תיקון.

### עיקרי הדברים

- נאומי הרצי"ה.
- הדפסת 'ריש מילין'.
- חשש מדעת הרצי"ה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], כ"ג כסלו, עזר"ת[2].

שלו'[3] לך בני יקירי מחמדי שליט"א[4], שמחתנו חביבנו בדבריך האהובים, אשר אמנם מרוב הטרדא והעבודות השונות אין בידי כעת לכתוב לך כלבבי, ואקוה בעה"י[5] להשתדל בקרוב לכתב בפרטיות קצת.

ישר חילך [יישר כוחך] בני יקירי על דבריך היקרים במשאך אשר נשאת בציריך [בציריך שבשווייץ, שבה למד אז הרצי"ה] גם בבזל. אקוה שהדברים קלעו למטרתם, להיות לברכה לאחינו יושבי אה"ק[6] חמדת לבבנו עדי עד. חפצנו לשלח איזה סכום הנמצא אצלנו, אבל ירידת השער [ירידת שער המטבע] מעכבת אותנו. כתוב נא לנו יקירי מכל מעשיך בציריך, ומה נעשה שמה בפרוטרוט. באלו הימים הסכמתי להדפיס איזה קונטרס קטן, [הקונטרס "ריש מילין", על צורות האותיות, התגין, הנקודות והטעמים, שיצא לאור בלונדון בתרע"ז] שרשמתי בו רעיונות שיריים רזיים בסמך ע"ד[7] תכונת האותיות, התגין, הנקודות והטעמים, שידעת שרזי תורה מתכוננים ביסוד תנט"א[8], [טעמים, נקודות, תגין, אותיות] בדוגמא של מעלה בכחן של נביאים הגדול שמדמים צורה ליוצרה, ["גדול כחן של נביאים שמדמין צורה ליוצרה" (בראשית רבה כז, א)] דברים עתיקים קדושים בקדושה עליונה מאד, שאין יכולת לשום שכל אנושי לסקור את חביון קדשם, זולת קדישי עליונים שאור ד' הופיע עליהם הגבה למעלה למעלה מכל שרעפי לבב אנוש.

אמנם בעניי רשמתי רק הרגשות שיריות, כאור היוצא בין החרסים, [כאור היוצא מבין סדקי כלי חרס (על פי זוהר)] ובפרט בהיותנו יושבים בארץ מאפליה, עד אשר יחון ד' ויאיר לנו להביאנו ברחמיו אל נאות קדשו. וחשבתי להודיעך מזה רק אחרי ההדפסה, כי אולי לא היית מסכים שאדפיס בלא סידור ותיקון, ולעבור על דעתך היקרה לי מאד יהי'[9] קשה לי. אך כבר הודיעה לך אמא תחי'[10]. יתן ד' ויהי'[11] להצלחה ותועלת, ונועם ד' יזרח על עמו ועולמו, ותקבל את ימי החנוכה הבע"ל[12] ומצותם הק'[13] בחדות לב ושמחת ישרי לב כנה"י[14] ונפש אביך דושו"ט[15] כה"י[16],

## אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
3. שלו' - שלום
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. בעה"י - בעזרת השם יתברך
6. אה"ק - ארץ הקודש
7. ע"ד - על דבר
8. תנט"א - תגין, נקודות, טעמים, אותיות
9. יהי' - יהיה
10. תחי' - תחיה
11. ויהי' - ויהיה
12. הבע"ל - הבא עלינו
13. הק' - הקטן
14. כנה"י - כנפשו היקרה
15. דושו"ט - דורש שלומו וטובו
16. כה"י - כנפשו היפה

# אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשצז

## תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** ח' חנוכה תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

דרשת חנוכה: הנס ביום הראשון (לפי הט"ז) - אם כל השמן היה כלה ונברא חדש, לא היה 'שמן זית', כמו חיטים שירדו בעבים (רש"י, מנחות סט). לפי דרשת 'באה זהב...' (מנחות כח), שמנים אחרים כשרים בדיעבד, כך שהנס היה להידור. למה לא נעשה נס במנורה, שהייתה משפודים של ברזל? כי הנס בא להראות שרוח הקודש בישראל מקיימת את החומר ואינה תלויה בו - הכלי פשוט, והתוך (השמן) בהידור. בהמשך: הצעה לאגודה כללית לתקנת עגונות, עם קרן תמיכה ובירור הרוגי המלחמה.

### עיקרי הדברים

- הנס ביום הראשון.
- שמן זית והידור.
- רוח הקודש אינה תלויה בחומר.
- אגודה לתקנת עגונות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ח' חנוכה, [היום השמיני של חנוכה, "זאת חנוכה"] עזר"ת[2], לונדון.

בני מחמדי שליט"א[3], שמחתנו בדבריך האהובים. ת"ל[4] על החוה"ש[5] אשר עמנו, והנני בימים הללו טרוד מטרדות שונות בקודש ובחול, יתן השי"ת[6] ויהיה הכל עולה להצלחה ולברכת - על עמו ונחלתו עדי עד.

ישר כחך על אשר עוררת את האהבה לארץ חמדה, בלב אחינו שרויי הגולה בדבריך בציריך. [בדרשה שנשא הרצי"ה בציריך] יתן ד' וישאו הדברים פרי למעלה למעלה, ונועם ה' ילוה עליהם להרבות עצמה וחיל בכל רגשי קודש גוי קדוש שומר אמונים אסיר תקוה וצופה ישועה. בעניני דיומא בהארת קדושת חנוכה, דרשתי ביסוד הנס של היום הראשון, שהיה מהשארת מעט השמן כד' הט"ז, [כדברי ה"טורי זהב" (אורח חיים תרע), שהנס היה גם ביום הראשון, כי השאירו מעט שמן] שזה לא הי'[7] מאי אפשרות של נס על לא דבר, כי זה נאמר רק בענין נס שע"פ[8] נביא, שעכ"פ[9] מוגבל הוא מצד של השליחות ע"י[10] כח בשר ודם, אבל בנס שנעשה בלא גזרת נביא רק ברעותא עילאה [מרצון עליון (ארמית)] היד ד' תקצר [במדבר יא, כג] לחדש יש מאין. אמנם עיקרא דמילתא הוא מפני המצוה של שמן זית, שאם הי' כל השמן כלה, ונתחדשה בריאה, אין זה בכלל שמן זית, ושיטת רש"י[11] מנחות ס"ט בחיטים שירדו בעבים, [מנחות סט: חיטים שירדו בעבים, אם כשרות למנחה] שלא ע"י נס כד' התוס'[12] שם, היא משום דע"י[13] נס בריאה אחרת היא ואינם בכלל חיטים כלל, ולא צריך קרא דמושבותיכם ["ממושבותיכם" (ויקרא כג, יז)] למעטם, דהוו כקטניות ושאר מינים, וה"נ[14] אין זה שמן זית, והיה הכרח להשאיר מעט, וע"כ[15] היה הנס גם ביום ראשון וגרם לקביעות שמונה ימים.

אמנם הגרע"ק[16] איגר [רבי עקיבא איגר] ז"ל[17] העיר ע"ד[18] הש"ס[19] במה מדליקין דף כ"א[20] [שבת כא] שמנים ופתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן במקדש, דמאי שייך שמנים לשון

רבים, הא שמן זית זך כתית [שמות כז, כ] בעינן, ונראה לע"ד[21] שכשם שאמרו מנחות כ"ח [מנחות כח] דזהב אינו מעכב במנורה, משום דכיון דכתיב ג"כ[22] גביעים כפתורים ופרחים דרשינן באה זהב באה גביעים כפתורים ופרחים, אינה באה זהב אינה באה גביעים כפתורים ופרחים, ה"נ[23] יש לדרוש באה שמן זית באה זך כתית, אינה באה שמן זית אינה באה זך כתית, ונמצא שבדיעבד או כשאין להם שמן זית גם שאר שמנים כשרים, אבל אותם שאין מדליקים בהם בשבת גם בדיעבד פסולים. ולפ"ז[24] נעשה הנס ביום הראשון בשביל הידור מצוה, דגם אם הי' כלה כל השמן והי'[25] נמצא מחדש בנס גמור, אע"ג[26] דאינו שמן זית, מ"מ[27] שמן הוא, כיון שראוי להדלקה והוי כשאר שמנים הנמשכים אחרי הפתילה. וזה אינו דוחק שנעשה הנס בשביל הידור מצוה, דבלא"ה[28] כתבו המפרשים שנעשה הנס בשביל הידור, דטומאה דחוי' או הותרה בציבור, [טומאה בציבור: האם דחויה או הותרה (יומא ו)] אלא להודיע חבתם. אלא שיש להתעורר למה נעשה הנס בשמן בשביל הידור ובמנורה לא נעשה להם נס, שתמצא בשביל הידור, שהרי אמרי' התם דמלכי בית חשמונאי עשו אותה משפודין של ברזל, [ראש השנה כד; עבודה זרה מג] ולחד מ"ד מעץ, אמנם יסוד הנס דחנוכה נעשה להודיע סגולת רוח הקודש השורה בישראל, שהוא מקיים את החמריות ואינו תלוי בה, וזה אין בכח שום רוח ותרבות של חול, ע"כ[29] אע"פ[30] שהתיקון הרצוי הוא שהתוכן החמרי, שהוא הכלי להאופי הרוחני, יהי'[31] בהידור ושלמות, אבל בכ"ז[32] כשגלי צרות משברים את הצד החמרי שבישראל נשאר רוחו חי, ואור ד' יקימהו לעד וישוב ופרח בכל ערכיו.

ואז היה הדבר כן, במצב של עניות חמרית נשארה האומה אבל בעושר רוחני, ע"כ עמד טעמה ונמשכה שלשלת קיומה ואור קדשה כהיום הזה, שעומדת לתחיה עליונה ומושלמת. ע"כ לא נעשה נס על הכלי, המנורה, ונסתפקו בשל ברזל מחופה בעץ או עץ, כיון שכשר עכ"פ[33] בדיעבד, אבל בנוגע לעצם המכוון נגד הרוח הפנימיות, התוך, השמן, נעשו ניסים כדי שיהיה בתכלית ההידור. ולפ"ד[34] יש כאן שני הידורים, הידור של טהרה, שהרי הי' כשר גם בטומאה, שהיתה נדחית או ניתרת, והידור של שמן זית, שזה נעשה ביום ראשון. והוא מרמז על טהרת הרוח בישראל בלא ירידה של טומאת ע"ז[35] ואבזרהא, בכללות האיכות, ולא במידה של תערובת עם סיגים מילדי נכר אפילו כשיהי'[36] היסוד מעולה, הטהרה מרומזת בהידור הטהרה, והנקיות מתערובת נרמזה בנס היום הראשון, שכל הפך נעשה ע"י זה שמן זית, שהוא מצוין ע"פ[37] הירושלמי (כלאים פ"א ה"א) במה שאינו מקבל הרכבה.

ע"כ יש לנו במצוה חביבה זו שתי מדות של הידור, מהדרין ומהדרין מן המהדרין. איכות הקדושה היא מקור הברכה שמוספת והולכת, אור זרוע לצדיק שעושה פירות ופירי פירות, והנקיות מן הסיגים, גם באופן שלא יפגמו את האיכות מתגלה בהנפשיות האישית, שאין גם אחד מהנכללים בשם ישראל שלא יהי' אור הקודש נאחז בו. ע"כ המהדרין מדליקין נר איש ואיש, לכל אחד ואחד, ולמהדרין מן המהדרין מוסיף והולך בקודש, שממילא פוחת והולך היחש המחשיך הבא מצד הצללים של אוה"ע[38], וזהו טעמא דב"ש[39] נגד פרי החג. מצאתי לנכון להעירך בדברי אגדה הללו, אע"פ שכבר עברו עלינו ב"ה ימי החנוכה לשלו'[40] וכשיגיעוך הדברים ירחק הזמן עוד יותר, מ"מ הדבר הנאמר בעתו מביא את תעודתו עמו גם אם יתמהמה.

באחד ממכתביך שאלת ע"ד ענבים שנמשך קצת מהם בכלי כמדומה, ואין המכתב כעת לפני, ואיני זוכר כ"כ[41] פרטיות הספק. ודאי ראית בסעיף י"ט שיש להמשכה וכד' המפרשים גם באינם דרוכים, ואפילו רק נתיחד אצל הגוי, חוששין גם בגיגית, דלא כהג"א[42], שהוא לשיטת המתירין בגיגית ואוסרין דוקא בגת. ואם העובדא הי' שלא נעלם מהעין רק נגע הגוי במה שנתמצה ולא נמשך בפ"ע[43], ע"ז ג"כ אין מקום להסתפק שמותר, כיון שלא היתה המשכה. ואולי הספק הוא בכלי קטן כעריבה, המבואר בסעי' כ"א בהג"ה[44], הנה בכ"ז דברי הפוסקים מבוארים. ותטיב לבאר תוכן הספק.

הנני מוטרד פה בכמה וכמה מקצעות, ואמנם לא נראה בהם צביון אור. תחית הכח הרוחני הפנימי, שהוא מוכשר לכך רק בארץ חיים, בית חיינו ותקות משושנו לעד, בכ"ז ת"ל יש בזה מקום סעד ועזר והערה כל דהו בחשכת הגולה. האגודה "הכנסיה הישראלית" הולכת היא ומתרקמת קמעה קמעה, אולי יחנן ד' ותשא פרי חמד לעת ישוב ד' לברך את עולמו בברכת השלו'[45], ועבודת ארץ חמדה בתחיה הפנימית והחיצונה תצא אל הפועל בגאון ד', אולי ילוו גם הניצוצות הכהים הללו לאור האבוקה אשר תיגלה בקודש בחסדי עליון ב"ה.

כעת מנצנץ ברעיוני אולי חובה היא ליסד בע"ה[46] אגודה מיוחדה "לתקנת עגונות", לבי הומה בקרבי מה נעשה לאחיותינו בנות ישראל, שאחרי המלחמה יבאו בשטף עניני שאלות של עגונות, שיהי'[47] הפתרון קשה מאד. חוששני משלשה צדדים, מצד אחד שהפיזור והדלדול והחרבן הזמני גרם ביטול תורה הרבה וחלישות גו ורוח, ומי יחוש לחלצן מהמיצר, ומצד השני, שלא יימצאו קלי עולם, שיגיסו דעתם בהוראה ויתירו עגונות בדרכים אשר ללא תורה, ותרבה ח"ו[48] המכשלה בקדושת טהרת ישראל, והשלישית, שאותן אשר לא ימצאו להן היתר, מפני הריסות מצבן לא יידחו ח"ו לדרכי רשע או שיפותו לנדוד למקום שאין מכירין אותן וינשאו באיסור. ולמעט את התקלה חושב אני שראוי ליסד ירחון או רבעון רבני קבוע, בהתאגדות לעשות רק במקצוע זה של תקנת עגונות, לברר ולבאר כל חמירא וליסד הלכה למעשה, ולבור כל דרכי ההיתר האפשריים. ועם זה תתעסק האגודה לקבץ קרן לתמיכת העגונות שלא ימצא להן שום היתר ח"ו, כדי שלא יהי' ההכרח כ"כ נורא אצלן לכה"פ[49] מצד המצב האקונומי. וראוי להשתדל שאגודה זו תהי'[50] כללית מקפת את כל העולם הישראלי, ועם זה תתעסק האגודה בהשתדלות של השגת דרכי הבירור להרוגי המלחמה, וכולי האי ואולי כי בעוה"ר[51] המהומה של המלחמה הזאת גדולה היא כ"כ עד שאין יכולים לנהג משטר נכון בבירור רשימת הנהרגים בכל פעם, והאיבוד ע"י רסיקת אברים הוא כ"כ מרובה עד שא"א[52] למצוא בכמה אלפים אופנים שום רושם וידיעה מי היו הנאבדים.

(גם הוחלשה חזקת הערכאות, כמו שהורנו הנסיון שבונים על השערות קלושות את ידיעותיהן). השי"ת יעזרנו ע"ד כבוד שמו, וסוכת דוד הנופלת יקים במהרה בימינו. והנני חותם בברכה, חזק בני יקירי ואמץ ויהיה ד' עמך, להאיר רוחך באור קודש וגבורת נצח ועוז תורה וחדות ד' באהבתו ויראתו כה"י[53]. אביך מנשקך בחבת קודש,

**אברהם יצחק ה"ק**

באה"ר[54] אדר"ש[55] ידי"נ[56] הרבנים החכמים גדולי התורה והיראה שליט"א. וברכת תבלה ותחדש לך יקירי לבגדיך החדשים ברב טוב ושמחה.

**הנ"ל**

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. ת"ל - תודה לא-ל
5. החוה"ש - החיים והשלום
6. השי"ת - השם יתברך
7. הי' - היה
8. שע"פ - שעל פי
9. שעכ"פ - שעל כל פנים
10. ע"י - על ידי
11. רש"י - רבי שלמה יצחקי
12. התוס' - התוספות
13. דע"י - דעל ידי
14. וה"נ - והכי נמי
15. וע"כ - ועל כן
16. הגרע"ק - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות ע, ק (למשל: עזריאל + קלונימוס) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
17. ז"ל - זכרונו לברכה
18. ע"ד - על דבר
19. הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
20. כ"א - כי אם
21. לע"ד - לעניות דעתי
22. ג"כ - גם כן
23. ה"נ - הכי נמי (כך גם)
24. ולפ"ז - ולפי זה
25. והי' - והיה
26. אע"ג - אף על גב
27. מ"מ - מכל מקום
28. דבלא"ה - דבלאו הכי
29. ע"כ - על כן
30. אע"פ - אף על פי
31. יהי' - יהיה
32. בכ"ז - בכל זאת
33. עכ"פ - על כל פנים
34. ולפ"ד - ולפי דעתי
35. ע"ז - על זה
36. כשיהי' - כשיהיה
37. ע"פ - על פי
38. אוה"ע - אומות העולם
39. דב"ש - דבית שמאי
40. לשלו' - לשלום
41. כ"כ - כל כך

42. כהג"א - כהגהות אשרי
43. בפ"ע - בפני עצמו
44. בהג"ה - בהגהה
45. השלו' - השלום
46. בע"ה - בעזרת השם
47. שיהי' - שיהיה
48. ח"ו - חס ושלום
49. לכה"פ - לכל הפחות
50. תהי' - תהיה
51. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
52. שא"א - שאי אפשר
53. כה"י - כנפשו היפה
54. באה"ר - באהבה רבה
55. אדר"ש - אחר דרישת שלום
56. ידי"נ - ידיד נפשי

# אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתמג

### תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** ח' תשרי תרע"ח - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

דרשה: התשובה במעשה כללית לכל העולם, אבל הווידוי (כוח הקול) מיוחד לישראל - 'קול יעקב'. עיקר התשובה מחשבתית, וירדנו לווידוי הדיבורי בגלל הזיקה להשפעה על העמים (הגרות). שעיר המשתלח סובל את החטאים שנוצרים מן הזיקה לעמים. על האתרוג: כשאפשר, נוטל שני אתרוגים משתי מדינות, ובאחד מברך. יום טוב שני של גלויות - לא משנים, כי בדעתם לחזור.

### עיקרי הדברים

- תשובה ווידוי.
- קול יעקב.
- שעיר המשתלח.
- אתרוג ויום טוב שני.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] ח' תשרי תרע"ח[2],

בני יקירי ומחמדי שליט"א[3], ישמחך השי"ת[4] בכל טוב, ויגמור בעדך לטובה, בגמח"ט[5], באושר ואור נועם ד' וחדות עזו, ויום הקדוש הבעל"ט[6], יום שמחת לבו של מלך עולם צור ישראל וגואלו מעולם ועד עולם, יופיע עליך הוד קדשו ורוממות גבורות רחמי אב הרחמים המופיעים עליו, ממעיני קודש קדשים, ונזכה לשמוח בחדות עולמים, להיות נקיים מכל חטא ואשמה, ונאזרים בגבורת ימין חדות שמחת מצות ד' ברה משוש חיינו ומקור עדונינו עדי עד.

תהל"י[7] על החוה"ש[8] אשר עמנו, יגונן השי"ת עלינו ועל כל עמו בפריסת סוכת שלומו, ומצר ינצרנו בהמון חסדיו הנאמנים לעד.

שמחתנו במכתבך הגלוי, שהגיענו כעת. חשבנו שגם ר"מ[9] פרוש הוא נצרך, וכעת יהיו כל העשרה לי"ש[10] בעד הרי"מ[11] חרל"פ[12] שליט"א יכוננהו ד' עליון כיקרו וקדושת ערכו לאוי"ט[13].

דברתי בש"ק[14] העבר ע"ד[15] ערכי התשובה והוידוי. והי'[16] לנו ליסוד מוסד שערך התשובה בפועל הוא ערך כללי לכל באי עולם, אמנם יסוד הוידוי, כח הקול שיהיה ערך תשובתי זהו דבר מיוחד לישראל, וכ"ה בספרא שישראל מתודין ולא נכרים [ספרא, ויקרא; ובמדבר ה, ו-ז] כי אין הוידוי רק התעוררות והזכרה חיצונה לתשובה, כי"א[17] ערך פנימי לה ע"פ[18] סגולת הקול קול יעקב, [בראשית כז, כב] שתכונת האמת שלו גורמת שכל ערכי הקודש היותר עצמים מתנשאים לעומת קולו, החוצב להבות באמת הנערצה עד נצח. ע"כ[19] פרשת הוידוי נאמרה בראשונה בין שמיעת הקול, [ויקרא ה, א-ה: "ושמעה קול אלה", טומאת מקדש וקדשיו, ושבועת ביטוי] טומאת מקדש וקדשיו, ובטוי שפתים, כלומר ערך הקול בחיוב ובשלילה, אם לא יגיד ונש"ע[20], ובמדרש יש ע"ז[21] והוא עד אלו ישראל שנאמר ואתם עדי ואני אל, [ישעיהו מג, יב] וכן או ראה אתה הראת לדעת, [דברים ד, לה] או ידע וידעת היום, [דברים ד, לט] והיינו כח הדיבור של כנס"י[22] המבקיע כל עננ האפל

של כל עולמים, וק"ו[23] של כל העמים וכל התקופות, ובשלילה לבטא בשפתים להרע או להיטיב, להוקיר את הקול המקושר בעז קדשו בישראל, אך עמי המה בנים לא ישקרו. [ישעיהו סג, ח] וזה מבדיל ג"כ[24] את תוכן הקודש מכל סיג וטומאה, ושרוי ע"כ כח טומאת מקדש וקדשיו בכפרתו בין שני צירי הקול, וכאן יצאה התכונה של הוידוי, אמנם חזרה ונשנית בפי נשא, ושם כתוב מכל חטאת האדם [במדבר ה, ו-ח] ולמדנו בספרי וידוי על כל פרטי החטאות, ונשנית בשביל גזל הגר, [גזל הגר שאין לו יורשים (במדבר ה, ח)] כלומר תשובת האדם בכללו היא רק מעשית, נוספה קדושה בישראל שיש כח מעשי עליון בתשובתו הדיבורית, אבל באמת עיקר התשובה היא אידיאלית מחשבתית, והוא פנימיות הדבור, והיה ראוי לישראל מצד עצמו, אבל מפני הזיקוק שלנו לעולם, להוסיף גרים, שזהו יסוד נפש הגר שבקרבנו, שאנחנו יודעים אותה, באנו למדת הדיבור.

ונמצא שלולא הזיקוק להשפעת אוה"ע[25] ממנו, שהוא יסוד פתיחת הגרות, ל"ה חטא נמצא כ"כ[26] באומתנו. ואם הי'[27] מזדמן הי' כח של תשובה אצילית רוחנית מחשבתית מספיקה, אבל הננו נזקקים לרדת לדיוטת הגרות, וזו מזקיקה לנו תשובה דיבורית, המביאה ומאמצת לנו את התשובה הרוחנית היסודית, שהיא כל הוד החיים הדרת הקודש ושמחת ההויה, לישרי לב שמחה. [תהלים צז, יא] הננו שבים אל מקור חי העולמים, ושמחים ומתענגים, בנועם מתק אהבת עדנים ביראה ופחד במלא פאר הדרת קודש מזיו נועמו, אור פני מלך חיים, והחלק הגרותי הוא עושה בנו את תכונת השגגה, מפני האפלתו, ונסלח לכל עדת בנ"י[28] ולגר הגר וגו'[29] כי לכל העם בשגגה. וזהו יסוד שעיר המשתלח, חלק ההשפעה שלנו על חוגי הזרים, מצד הסתגלותנו המוכרחה לזה, שצריכה להיות חבויה באיזו פינה של הנפשיות הכללית, היא מחוללת המון חטאים בתוכן החיים, וכל הסבל הזה מוכרח כח האומות לשא עליו, ונשא השעיר עליו את כל עונותם, הן עשו אחי איש שעיר, כללות העמים ביחש הניגוד, שהוא גם יחש המקשר המושפע. ובהיותנו מתנקים מפגם זה שערי תשובה נפתחים ברוחה, והלשון של זהורית כשלג ילבין, ועינינו רואות ושמחות.

כה ישמחנו השי"ת בעבודת הקודש, בבנין בית קדשנו ותפארתנו במהרה בימינו, ויראו כל אפסי ארץ את ישועת א', ועון ישראל יבוקש ואיננו, וחטאת יהודה לא תמצאנה, כי לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל. וכל מפעלות אנשי סגולה, לגלות את פאר הצחצחות העליונה החבויה אשר בכח נשמת האומה, הגדולה והרוממה, אור אלהים חיים בעולמים כולם, אור ישראל לאש וקדושו ללהבה, וישמח ישראל בעושיו בני ציון יגילו במלכם.

באה"ר[30] דרוש נא בשלו'[31] כל יקירינו הרה"ג[32] הד"ר[33] אשר ודי"ר[34] הערץ שי'[35] וכב"ב[36], ושי' אהובינו הרשמי"נ[37] שטנרנבוך והרב בוצ'קי שליט"א וביתם וכא"ל[38], ושלו'[39] אהובינו הר"א[40] קמחי והר"מ[41] וייסבורד שליט"א, וכב"ב וכא"ל, כולם יתברכו בכט"ס[42]. אמנם כתבתי להם בפ"ע[43] ג"כ. ושלו' ידידנו הר"מ[44] קליר וכא"ל שי'. אולי תכתוב לר"ד אשעראוויץ נ"י[45] דר"ש[46] בשמי, מפני טרדות רבות נתעכבה תשובה לו על מכתב אחד שבו הודיעני ממשרתו בציריך. ואולי תכתוב לבית ידידנו המנוח הרמ"ז[47] ראם ז"ל[48] לשמחם ולנחמם, ואדון הרחמים ירחם על עמו ויראיו, וישפות להם ולכל מעשיו חיים שלו'[49] וברכה, ויעודדם ויברכם בכט"ס.

מתוך כמה מניעות, א"א[50] לי להעיר על דבריך היקרים במכתבך הנחמד, ואתך הסליחה. ע"ד האתרוג מנהגי הוא כשאפשר להשיג משתי מדינות הנני נוטל את שניהם זה אח"ז[51], אולי אחד מהם אינו מורכב, עכ"פ[52] באיסור, ואז אולי יש לברך ג"כ כתיקון, ואם אין למצוא כ"א אתרוג אחד, בלא בירור, אני רגיל לומר ביום הראשון בריך רחמנא, וכל שאר ימי החג לברך כתיקון. ובענין יו"ט[53] שני ש"ג לא נראה לחדש דבר על מנהגנו מאז, כי הלא דעתנו בע"ה[54] קבועה היא לחזור. והשי"ת[55] יגמור בעדנו לטובה ולברכה, ויזכנו לחדות פנים עם כל מחמדי לבבנו על אדמת הקודש בישועת ד' הקרובה לבוא.

אביך מחבקך ומנשקך באהבה,

**אברהם יצחק ה"ק**

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. השי"ת - השם יתברך
5. בגמח"ט - בגמר חתימה טובה
6. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
7. תהל"י - תהלה לא-ל יתברך
8. החוה"ש - החיים והשלום
9. ר"מ - ראש מתיבתא
10. לי"ש - לירות שטרלינג
11. הרי"מ - הרב רבי י... מ... (שם אדם)
12. חרל"פ - הרב יעקב משה חרל"פ (תלמידו של הרב קוק)
13. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
14. בש"ק - בשבת קודש
15. ע"ד - על דבר
16. והי' - והיה
17. כ"א - כי אם
18. ע"פ - על פי
19. ע"כ - על כן
20. ונש"ע - ונשא עונו
21. ע"ז - על זה
22. כנס"י - כנסת ישראל
23. וק"ו - וקל וחומר
24. ג"כ - גם כן
25. אוה"ע - אומות העולם
26. כ"כ - כל כך
27. הי' - היה
28. בנ"י - בני ישראל
29. וגו' - וגומר (וכן הלאה בפסוק)
30. באה"ר - באהבה רבה
31. בשלו' - בשלום
32. הרה"ג - הרב הגאון
33. הד"ר - הדוקטור
34. ודי"ר - ודוקטור

35. שי׳ – שיחיה
36. וכב״ב – וכל בני ביתו
37. הרשמ״נ – הרב שמואל נ… – שם אדם
38. וכא״ל – וכל אשר לו
39. ושלו׳ – ושלום
40. הר״א – הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
41. והר״מ – ו + הר״מ: הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
42. בכט״ס – בכל טוב סלה
43. בפ״ע – בפני עצמו
44. הר״מ – הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
45. נ״י – נרו יאיר
46. דר״ש – דורש שלום
47. הרמ״ז – הרב רבי שמות שמתחילים באותיות מ, ז (למשל: משה + זאב) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
48. ז״ל – זכרונו לברכה
49. שלו׳ – שלום
50. א״א – אי אפשר
51. אח״ז – אחר זה
52. עכ״פ – על כל פנים
53. יו״ט – יום טוב
54. בע״ה – בעזרת השם
55. והשי״ת – והשם יתברך

# אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתק

## תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** יום טוב גדול, ט"ו מנחם אב תרע"ח - הרוגייט **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הם בהרוגייט כשלושה שבועות, והעבודה מתעכבת, אבל התנועה כבר 'על מסילתה'. כדאי לתרגם את החוברות ואת הקול הקורא לשפות כל מדינה. עכשיו צריך להתחיל בצעדים מעשיים: לתמוך באופן עצמאי במוסדות הקודש בארץ, כלומר בתלמודי התורה במושבות וביפו, ב'תחכמוני' ובישיבות ירושלים. ד"ר לוין עומד בראש 'נצח ישראל'; נשלחו לו 400 לירה, והוא מבקש 1000. 'אנו באים להוסיף לעמנו את אמצו העיקרי, בתתנו להתנועה הלאומית צביון של קודש', ואת התנועה הזאת צריכים להוביל אלה שעומדים על הקודש. הצעת הרצי"ה לשבת בציריך לשם עבודת הדגל מתקבלת.

### עיקרי הדברים

- צעדים מעשיים: תמיכה במוסדות הקודש.
- ד"ר לוין ו'נצח ישראל'.
- צביון של קודש לתנועה הלאומית.
- לשכה בציריך.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], יום טוב גדול ט"ו מנ"א[2] [ט"ו באב; ראו (כרך ג', אגרת תתלח)] תרע"ח[3], (האראגייטה).

בני חביבי שליט"א[4], ב"ה על החוה"ש[5] אשר עמנו. יתן ד' והרפואות יוסיפו אומץ וחיל והרחבת הלב לעבודת ד' ועם קדשו אשר נאהב סלה.

הננו פה זה כמשלש שבועות, כמובן מתעכבת היא התקדמות העבודה של דגלנו הקדוש, בכ"ז[6] התנועה הולכת כבר על מסילתה, ויש תקוה להתקדמות חשובה בע"ה[7]. ראוי להעתיק את החוברות וקוה"ק[8] לשפות המדוברות בכל מדינה, אקוה שכה תעשה במדינתך.

כעת צריכים כבר להחל בצעדים המעשיים הראשונים. המוסדות הנוסדות לרומם את יסוד הקודש באי"י[9] צריכים תמיכה עצמית, כלומר לא ע"י[10] אחרים שאין דעתם נוחה בעצם ביסודם. מהם בתי הת"ת[11] במושבות, וביפו וגם ה"תחכמוני" בכלל, וק"ו[12] הישיבות והת"ת[13] בירושת"ו[14].

ד"ר[15] לוין הוא כעת נושא את דגל הדירקטוריא על "נצח ישראל", [רשת תלמודי התורה "נצח ישראל"; ראו (כרך ב', אגרת תריח)] והוא חרוץ בעבודתו. ארבע מאות לי"ש[16] נשלח לו מפה בראשית הזמן, כעת הוא דורש אלף לי"ש, וזה אינו רב בעד ערך ששה בתי ת"ת[17] וההוצאה שם גדולה כעת. אחינו הציונים, מכל טפוס שהם, צריכים לדעת, כי אנו באים להוסיף לעמנו את אמצו העקרי, בתתנו להתנועה הלאומית צביון של קודש. באהבה רבה נקבל מהם את הצביון הלאומי הטבעי, שהם דוגלים בו, שהוא כח יפה ועדין, אבל לכלל חיים עצמיים יבוא רק בהזדרקותה של נשמת הקודש בו, אור עוז כל עולמים, חיי עם קדוש עדי עד. וזאת התנועה, להחיות את חיי העם מיסוד חייו, היא צריכה להנתן דוקא ביד אלה שכפות רגליהם עומדות רק על מעמד הקודש, אותם אשר לבת אש חיי הטוהר אשר לדורות עולמים לא כבתה

בנשמתם, מפני שלא נמכרו לעקר של הציביליזציה האלילית הזמנית. הבה נתעורר בעוז ד' ונעורר רבים עמנו, שלו'[18] וישע נפריח בכל גבול ישראל, תנו עוז לאלהים על ישראל גאותו. [תהלים סח, לה] ההצעה ע"ד[19] קביעותך בציריך לשם עבודת הדגל מתקבלת היא על הלב, פרש נא את הפרטים ומי ומי אתנו משם.

הנני כעת מקצר, בתקוה להאריך אי"ה[20] כשיגיענו מכתב מפורט ממך. ב"ה מאה"ק[21] קבלנו מכתבים משמחים לב משלו'[22] כולם ת"ל[23]. כתוב נא להם גם אתה בתכיפות ובבירור.

דר"ש[24] כל חביבנו ביחוד להר"א[25] קמחי וצאצאיו היקרים, להר"מ[26] ויסבורד וכב"ב[27], ולכל יקירינו וחובבינו ישרי לב, שי'[28] כולם ברב טוב לאוי"ט[29]. ביחוד שלו' חביבינו הרנ"ח[30] שטערנבוך שי' וכב"ב וחתנו חביבנו הרב באצקי שי' וכא"ל[31] שי'. מאשר שי' הננו מקבלים מכתבים, ב"ה על שה"ט[32].

חזק בני ודי' יעודדנו בצדקת ישעו, אביך מצפה אשרך כל הימים,

**הק' אברהם יצחק ה"ק**

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. החוה"ש - החיים והשלום
6. בכ"ז - בכל זאת
7. בע"ה - בעזרת השם
8. וקוה"ק - וקול הקורא
9. באי"י - בארץ ישראל
10. ע"י - על ידי
11. התי"ת - התלמוד תורה
12. וק"ו - וקל וחומר
13. והתי"ת - והתלמוד תורה
14. בירושת"ו - בירושלים תבנה ותכונן
15. ד"ר - דוקטור
16. לי"ש - לירות שטרלינג
17. ת"ת - תלמוד תורה
18. שלו' - שלום
19. ע"ד - על דבר
20. אי"ה - אם ירצה השם
21. מאה"ק - מארץ הקודש
22. משלו' - משלום
23. ת"ל - תודה לא-ל
24. דר"ש - דורש שלום
25. להר"א - ל + הר"א: הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
26. להר"מ - ל + הר"מ: הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
27. וכב"ב - וכל בני ביתו

28. שי - שיחיה
29. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
30. הרנ"ח - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות נ, ח (למשל: נתן + חיים) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
31. וכא"ל - וכל אשר לו
32. שה"ט - שמו הטוב

# אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתקב

## תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** אור ליום ב' דראש חודש אלול תרע"ח - הרוגייט **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

בזמן שהותו בהרוגייט העבודה כמעט לא התקדמה, אבל הרב ד"ר יונג דרש בכמה בתי כנסת, ונשלח מכתב חוזר בחתימת שניהם למנהלי בתי הכנסת בלונדון. הרעיון ללשכה בציריך נכון. מלבד ייסוד ההסתדרות יש לחזק את תלמודי התורה במושבות ואת בית המדרש למורים ולמורות שהחל ד"ר אויערבאך. היחס ל'אגודת ישראל' דומה ליחס בין 'כל ישראל חברים' לציונות, אלא שהם מקווים להתאחדות. יש להסביר לתמהים על עיכובו בחוץ לארץ שהרב קוק מחכה לרגע שיוכל לשוב, ובינתיים עליו לפעול לטובת הארץ. הרב קוק עומד להוציא קול קורא בחתימת רבנים, וראוי לתרגם הכול ללעז.

### עיקרי הדברים

- דרשות הרב יונג ומכתב חוזר.
- לשכה בציריך.
- היחס לאגודת ישראל.
- העיכוב בחוץ לארץ.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], אור ליום ב' דר"ח[2] אלול תרע"ח[3], האראגייטה.

בני מחמדי שליט"א[4], מכתבך היקר ומלא ענין הגיעני, לשמחת לבבינו. אמנם עדיין לא הרוית את צמאוננו לדעת משלומך וממצבך בפרטיות. נקוה שתמלא את כ"ז[5] במכתב העברי אשר הבטחת לנו, ב"ה על החוה"ש[6] אשר עמנו, כמו כן הגיעוני מכתבים מאה"ק[7], תל"י[8] על שלומם.

במצב הסתדרותנו, במשך זמן שבתי פה לא היתה העבודה יכולה כ"כ[9] להתקדם, בכ"ז[10] נעשה איזה דבר ע"י[11] סיוע של ידידנו הרב הד"ר[12] יונג [ראו (כרך ג', אגרת תתצט)] שדרש בכמה בתי כנסיות לטובת דגלנו, גם מכתב חוזר שלחנו בחתימת שנינו למנהלי בהכ"נ[13], שהם בלונדון כל אחד כעין קהלה בפני עצמה, ואקוה בע"ה[14] שרבים ילוו על מחנינו. יתן ד' ויחזק מעשי ידינו למען שמו וישועת עמנו וארצנו באור הקודש, העומד להגלות בהוד והדר בתוך המאפלים שהנגוהות מתפרצות מהם.

הרעיון ע"ד[15] יסוד לשכה בציריך נכון הוא בעיני, אם המצב לא יהי'[16] למפריע. חוץ מיסוד ההסתדרות, צריכים אנו לגשת ג"כ[17] לעבודה מעשית לחזק את מוסדות הקודש, ובתי הת"ת[18] במושבות וביה"ס[19] למורים ומורות שהתחיל ד"ר[20] אויערבאך נ"י[21] לכונן, וכעת עוסק בזה בדרך רשמי ידידינו ד"ר לוין נ"י. אמנם מובן הדבר, שראש לכל היא עבודת ההסתדרות עצמה והרחבת האידיאלים והתיאורים הרוחניים שבלמודיה, להכניס זרם של חיי קודש בעומקה של תנועת התחיה הלאומית, ולעורר את כל המעוז של קודש ד' הצפון וחבוי בה בכל צדדיה, גם במקום שהיא מתגלה בצורה פרועה, ולמען ציון לא נחשה ולמען ירושלים לא נשקוט [על פי ישעיהו סב, א] עד יצא כנגה צדקה וגו'[22].

היחש אל אגודת ישראל פשוט הוא, וזה מכבר חשבתי לכתוב בזה חוברת מיוחדה, לבטא את הרעיון שיפה נתבטא במכתבך, ע"ד ההשואה ליחש וערך של החכי"ח[23] והציוניות. [חברת "כל ישראל חברים" (אליאנס)] אמנם החילוק הוא בזה, שאלה השנים הם באמת מפורדים זה מזה, ואנו מקוים שההתאחדות ההדדית תהיה קבועה ביננו בע"ה, והמחשבות הנאצלות שיתפרסמו ע"י דגלנו הקדוש ירוממו ויאדירו בגודל ועוז את הופעתה של אגו"י[24] ג"כ.

ראוי לבאר להמתמיהים על עיכובי בחו"ל[25], שחלילה לי להתעכב אם רק תהי'[26] ההזדמנות של האפשרות לשוב לאה"ק[27], שאל זה עינינו צופיות בכל עת ובכל שעה ממש. אבל כל זמן שהננו מעוכבים מפני ההכרח עלינו לעשות לטובת המצב החומרי והרוחני של אה"ק[28] יחד בכל עוז. והאמצעי היותר הגון בזה הוא הגדלת האופי של הסתדרות קדשנו והשפעתה בעולם בצורת גדלה ותפארתה, שתחיש את ברכת ד' ברכת השלו'[29] בישראל ובאדם ותרומם את הנשמות בעילוי של קודש ועוז, ועל כל המפעלים החיצוניים ההולכים ונעשים לשם הבניה הלאומית תאיר היא באורה הפנימי, אשר יפיץ אור וחיי אמת על כל הפלגות בישראל ושם שמים יתקדש בעולם.

בקרוב בע"ה אקוה להו"ל[30] קו"ק[31] חתום מרבנים חשובים אחדים לטובת דגלנו. במכתב העבר כבר העירותיך, שראוי לתרגם את כל מה שנאמר בקו"ק[32] ובמכתבים ללעז ובגופן שלהם.

וד' יחזקך ויאמץ חילך לתו"ע[33] לשגב קרן ישענו ולתן עז לאלהים על ישראל גאותו, וד' יהיה עמנו ויכונן מעשי ידינו למען שמו בעבור עמו ונחלתו. והיה זה שלו'[34] כנה"י[35] ונפש אביך מצפה אשרך חותם בברכת השנים,

**הק' אברהם יצחק ה"ק**

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. דר"ח - דראש חודש
3. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. כ"ז - כל זה
6. החוה"ש - החיים והשלום
7. מאה"ק - מארץ הקודש
8. תל"י - תודה לא-ל יתברך
9. כ"כ - כל כך
10. בכ"ז - בכל זאת
11. ע"י - על ידי
12. הד"ר - הדוקטור
13. בהכ"נ - בית הכנסת
14. בע"ה - בעזרת השם
15. ע"ד - על דבר
16. יהי' - יהיה
17. ג"כ - גם כן
18. הת"ת - התלמוד תורה
19. וביה"ס - ובית הספר

20. ד"ר - דוקטור
21. נ"י - נרו יאיר
22. וגו' - וגומר (וכן הלאה בפסוק)
23. החכי"ח - חברת כל ישראל חברים (אליאנס)
24. אגו"י - אגודת ישראל
25. בחו"ל - בחוץ לארץ
26. תהי' - תהיה
27. לאה"ק - לארץ הקודש
28. אה"ק - ארץ הקודש
29. השלו' - השלום
30. להו"ל - להוציא לאור
31. קו"ק - קהילה קדושה
32. בקו"ק - בקהילה קדושה
33. לתו"ע - לתורה ולתעודה
34. שלו' - שלום
35. כנה"י - כנפשו היקרה

# אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתקלא

## תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** ט"ז טבת תרע"ט **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הוחלט שהדגל וההסתדרות הם שני חלקים: הדגל הוא הכוח הפועל (דמי חבר כעשרה שילינג), וההסתדרות היא הכוח העוזר (שני שילינג לשנה). כך גדל מספר החברים בלי חשש מהשפעת רחוקים. 'אגודת ישראל' בשווייץ (ד"ר לוונשטיין) הציעה התחברות עם הציונות הכללית, והרב קוק מתנגד: הציונות צריכה להיות כוח עולמי שאינו עוסק בקודש, והחיבור יטשטש את ענייני הקודש. עם האגודה הם מאוחדים ברוח; האגודה עוסקת ביהדות הגולה, ו'ירושלים' בקודש של ארץ ישראל. הגיע מכתב שלישי מירושלים על הרבנות, אבל ענייני ההסתדרות דורשים עיכוב. הרב קוק עוסק במחאה על הרציחות בפולין.

### עיקרי הדברים

- דגל והסתדרות - דמי חבר.
- התנגדות להתחברות עם הציונות.
- היחס לאגודת ישראל.
- הרבנות בירושלים.
- מחאה על פרעות פולין.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ט"ז טבת עטר"ת[2]. [ט"ז בטבת תרע"ט (1918). הרב קוק ישב אז בלונדון]

בני מחמדי [הרצי"ה, שהיה אז בשווייץ] שליט"א[3], מכתבך וכרטיסך הגיעו לידינו, וב"ה[4] שהורגענו קצת מידיעת שלומך יתן ד' לבשר ולהתבשר תמיד מאתך ומכלל עם ד' אך טוב וחסד, תל"י[5] על החוה"ש[6] אשר עמנו כרגיל, יחזקנו בישועתו לימים הבעל"ט[7].

והנה הדברים של הסתדרותנו הקדושה הולכים ומתפתחים, אמנם לפי הערך לא כ"כ[8] בצעדים מהירים, אבל בכלל הדבר הולך ומתפשט בעולם, ואקוה שיתכשרו הלבבות להבין את צדקת מטרתנו ואור האמת והשלום הגנוז בה לכלל עם קדוש ולכל פרטיו, וממנה תוצאות לאושר העולם ורוממות האידיאלים היותר נערצים שכל טובי הלב שבאדם כולו עורגים אליהם בלא לב ולב.

בימים האחרונים באנו לידי הסכמה, שההסתדרות והדגל הם שני חלקים של התאחדותנו הכללית: [הסתדרות "ירושלים" ותנועת "דגל ירושלים" שייסד הרב קוק] הדגל הוא כח האקטיבי הפועל, וההסתדרות הוא הכח העוזר, וקצבת החברות של הדגל הרי היא עשרה שילינג לערך כמאז, אמנם קצבת חברות ההסתדרות היא רק שני שילינג לשנה, וכערך זה בכל מדינה. חידוש זה גרם התרבות חברים אל ההסתדרות, וגם פתחנו בזה פתח שנוכל לקבל כל חבר הבא ליכנס מבלי פחד מהשפעתו, שמא לא תהי'[9] מכוונת לאשיות קדושת מטרתנו הכללית, ומתוך שכל חבר הבא אל הדגל יודע הוא שעניני הדגל הוא יותר מרומם מערך ההסתדרות הכללית, והוא הכח הפועל והמוציא לאור את מפעלי ההסתדרות.

ע"כ[10] ע"פ[11] רוב לא יהין מי שהוא רחוק הרבה מהיהדות לדרוש שיקובל בתור חבר אל הדגל, ואם ימצאו כאלה יהיו מיעוט בלתי מכריע כלל, והעולם נדון אחר רובו. [על פי קידושין מ] היום הגיעני מכתב כתוב להסתדרותנו מההסתדרות של אגודת ישראל השויצית, חתום עליהם ד"ר[12] לעווענשטיין מציריך ועוד אחד, ע"ד[13] אופן של איזו התרכבות עם הציוניות הכללית. ולפי דעתי הדבר הוא נגד המטרה היסודית שלנו, וגם אין זו טובה לציוניות, שהיא מוכרחת להיות מוכרה בתור כוח עולמי, שאינו עוסק בעניני קודש, רק במקום שההסתדרות לעניני הקודש תפנה אליה בדברים מיוחדים שתוציאם אל הפועל ע"י[14] כוחותיה העולמיים, ולהיפך הננו מוכנים לעזור לה בכל מה שתדרוש מצדנו לטובת העניינים העולמיים. מובן הדבר שכל כח יתחשב עם מדת היכולת שלו לסיע את הפרט הנדרש, אם אינה למעלה מתכונתו, או אם אינה סותרת את מגמותיו היסודיות. ורק באופן כזה אנו יכולים להחזיק מעמד של שלו'[15] ושל כבוד.

מירושלים הגיעה פה ידיעה צדדית, שהצהיר השר בא כח אנגליה שם את אהדתה של הממשלה להעולם הכשר של היהדות בתור הכרה לטובה את מגמותיו הקדושות, וק"ו[16] שצריך לקוות שהכח העולמי שלנו יבוא לידי מדה זו של הכרת יסוד הקודש שבכל המגמה הלאומית שלנו בא"י[17] ועד כמה שכלל עמנו צריך לרכז לו את כחותיו ולדאוג לשכלולו. וכ"ז יעשה דוקא בשמירת צביוננו בכל עוז; אבל ע"י ההרכבה עם הכח העולמי, שהוא טבוע כעת לעמוד בצביונו החילוני, יוכלו ענינינו כלם העומדים על גבול הקודש להתטשטש. ע"כ בדעתי להשיב להם אי"ה[18], שעם האגודה הננו מאוחדים ברוח ונפש ובפעל והננו מכירים את חטיבתה בתור כח הפועל בעיקרו על עניני היהדות של הגלות, שנטישותיו שלוחות הן ג"כ[19] באי"י בתור מדינה שיש בה קיבוץ יהודי גדול וחשוב חרד לדבר ד', וההסתדרות "ירושלים" מיוחדת היא לעניני הקודש אשר לא"י[20], שלמטרה זו של בנין האומה בארצה על יסוד הקודש צריכה היא להיות שולחת מתוכה ענפים רבים בכל תפוצות ישראל, ומוכנה היא לעזור להאגודה בכל אשר תמצא לנכון לשתף את עזרתה בעניני הקודש של אימוץ היהדות הכללית.

גם הגיענו מכתב שלישי מועד הכללי והרבנים בירושלים ת"ו[21] ע"ד הרבנות, וכפי הנראה אין שם כעת כח מאחד ומרכז, והם שמים עיניהם שבבואי בעה"י[22] יובאו הדברים למעמדם הנכון, יתן ד' ויהי'[23] בהצלחה. אבל לעומת זה הענינים של הסתדרותנו דורשים מאד עוד התעכבות פה או עוד באיזה ארצות, שיהי'[24] אפשר לבא שמה במשך הזמן הקצר בשביל איחוד ענינינו. ובדעתי לכונן הדברים בע"ה[25], שנסכים לסע אל הקודש כעת במוקדם היותר אפשרי, רק אם ידרשו עניני ההסתדרות לסור עוד לחו"ל[26] יחזקנו ד' בטובו לבא עוד לאיזה משך זמן. אמנם תקותי לד' היא, שבבאנו אל הקודש יתבססו העניינים ויתישרו, עד שיהי' אפשר לפעול משם ע"י סידור של מכתבים והערכה של איזה דברים נדפסים, באיזו צורה שיתמכנו ד' בימין צדקו לאפשר שמה בבואנו בחסדו אל הקודש, ממר קמחי נ"י[27] הגיעני מכתב מעיר ע"ד הרציחות של הפולנים [ככל הנראה הפרעות ביהודי לבוב בכסלו תרע"ט (נובמבר 1918), ושאר הפרעות ביהודי פולין באותם ימים] בעוה"ר[28], והנה אני עסוק פה ע"ד האפשרות להוציא אל הפועל איזו מחאה שיוכל להיות שיהי' לה ערך, וד' ירחם על עמו, ודם עבדיו יקום [על פי דברים לב, מג: "כי דם עבדיו

יקום"] מרשעי עולם אשר אכלו את יעקב בכל פה, [על פי ירמיהו י, כה ("כי אכלו את יעקב") וישעיהו ט, יא ("ויאכלו את ישראל בכל פה")] וישמחנו בישועתו.

והי'[29] זה שלו' וברכת ד' וטובו בכל עוז ורב שלו' כנפשך היקרה ונפש אביך מצפה אשרך וטובך כה"י[30],

**אברהם יצחק ה"ק**

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עטר"ת - השנה תרע"ט (1918/1919) - כתובה במילה "עטרת"
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. וב"ה - וברוך השם
5. תל"י - תודה לא-ל יתברך
6. החוה"ש - החיים והשלום
7. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
8. כ"כ - כל כך
9. תהי' - תהיה
10. ע"כ - על כן
11. ע"פ - על פי
12. ד"ר - דוקטור
13. ע"ד - על דבר
14. ע"י - על ידי
15. שלו' - שלום
16. וק"ו - וקל וחומר
17. בא"י - בארץ ישראל
18. אי"ה - אם ירצה השם
19. ג"כ - גם כן
20. לא"י - לארץ ישראל
21. ת"ו - תבנה ותכונן
22. בעה"י - בעזרת השם יתברך
23. ויהי' - ויהיה
24. שיהי' - שיהיה
25. בע"ה - בעזרת השם
26. לחו"ל - לחוץ לארץ
27. נ"י - נרו יאיר
28. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
29. והי' - והיה
30. כה"י - כנפשו היפה

# אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתקמא

### תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** י"א אדר שני תרע"ט  **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

אין הרב קוק יכול להגיע לאסיפה בציריך, כי הרשיון יתעכב שבועות; הרב ריטר ישלח צירים בשם 'דגל ירושלים'. ועד יפו ביקש שישוב במוקדם, ובירושלים עומדים על דעתם; ליפו השיב שאינו יכול להכריע מרחוק. הנסיעה מתעכבת בעיקר בגלל הרצי"ה, ועליו להשתדל ברשיון כדי לבוא מהר; אולי יגיעו לארץ לפני פסח.

### עיקרי הדברים

- אין נסיעה לציריך.
- יפו וירושלים.
- הרצי"ה יזדרז ברשיון.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] י"א אד"ר[2] עטר"ת[3].

בני יקירי שליט"א[4], תל"י[5] על החוה"ש[6] אשר עמנו פה, וב"ה[7] על מכתבי השלו'[8] אשר יגיעונו מא"י[9], משלומם וטובם. יחנינו השי"ת[10] לשוב בקרוב לאה"ק[11] ולחדות בנועמו בשמחת עמו ונחלתו.

הרבה השתדלתי להשיג רשיון לנסע לציריך, אבל הדברים יגעים ואי אפשר שיצא הרשיון אל הפועל כי אם בעוד איזה שבועות בערך, והזמן דחוק. ע"כ[12] א"א[13] שאהי'[14] נוכח בהאסיפה שמה. הרב ריטער [ראו (כרך ג', אגרת תתצד)] נ"י[15] כתב לי שמשמה ישלח צירים בשם דגלנו הקדוש, ד"י[16]. ע"י[17] הרעיון של הנסיעה דחיתי את כל עניני הכתיבה אליך ואל ידידינו העסקנים במדינה בענין הסתדרותנו הקדושה. אקוה שיודיעו לנו כל דבר שורש והחלטות עקריות שלהם.

מיפו קבלתי אמש מכתב מהועד שמה [ועד הקהילה ביפו, שביקש שישוב לכהן כרבה] בבקשה לשוב אליהם במוקדם. אמנם מירושלים המה המחזיקים ברעיון של קביעותנו שמה [ראו (כרך ג', אגרת תתקלב)] עומדים על דעתם. ונראה איך יפול דבר בעה"י[18]. ליפו כתבתי כי לא אוכל מרחוק להכריע הדבר, עד אשר יזכנו ד' לשוב ברחמיו ונראה מה שהוא יותר טוב בעד עניני כלל עמנו בעה"י. כמובן הננו מעוכבים כעת כמעט בעיקר הדבר בשבילך. כי אדיר חפצנו הוא שתבא במוקדם אלינו פה. ע"כ ראה נא להקדים להשתדל בעד הרשיון, כדי שתוכל לבא במוקדם. ותודיענו בדעפעשע אם יהי'[19] נחוץ לך בזה איזה מפעל מצדנו, כי הזמן נחוץ. ויה"ר[20] שיזכנו השי"ת לבא לאה"ק עוד על ימי חג הפסח הבעל"ט[21] בעה"י.

מפני חפצנו שיבא המכתב במוקדם היותר אפשרי לידך, הנני מקצר ואו"ש[22] וברכה כנה"י[23] ונפש אביך מצפה אשרך בתשועת ד' ואור טובו.

**אברהם יצחק ה"ק**

דר"ש[24] יקירנו הנכבד מהר"א[25] קמחי נ"י וכב"ב[26] שי'[27]. בקרוב אי"ה[28] אכתב לו. וכן ד"ש[29] כל אהובנו שמה, הר"מ[30] ויסבורד וביתו וכא"ל[31], ובית שטערנבוך שי', וכל דו"ש[32], כולם יתברכו בכטו"ס[33].

**הנ"ל**

קבלנו את ד"ש ממר גודמן נ"י.

**הנ"ל**

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. אד"ר - אדר ראשון
3. עטר"ת - השנה תרע"ט (1918/1919) - כתובה במילה "עטרת"
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. תל"י - תודה לא-ל יתברך
6. החוה"ש - החיים והשלום
7. וב"ה - וברוך השם
8. השלו' - השלום
9. מא"י - מארץ ישראל
10. השי"ת - השם יתברך
11. לאה"ק - לארץ הקודש
12. ע"כ - על כן
13. א"א - אי אפשר
14. שאהי' - שאהיה
15. נ"י - נרו יאיר
16. ד"י - ד' ירחם
17. ע"י - על ידי
18. בעה"י - בעזרת השם יתברך
19. יהי' - יהיה
20. ויה"ר - ויהי רצון
21. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
22. ואו"ש - ואומר שלום
23. כנה"י - כנפשו היקרה
24. דר"ש - דורש שלום
25. מהר"א - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
26. וכב"ב - וכל בני ביתו
27. שי' - שיחיה
28. אי"ה - אם ירצה השם
29. ד"ש - דרישת שלום
30. הר"מ - הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
31. וכא"ל - וכל אשר לו
32. דו"ש - דורש שלום
33. בכטו"ס - בכל טוב סלה

# אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתקמב

### תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** י"ג אדר שני תרע"ט **נמען:** הרב זלמן פינס

ההכרה בנחיצות התנועה הירושלמית גוברת. הרב קוק לא יכול לנסוע לאסיפת 'אגודת ישראל' בציריך, והציע כנציגים את הרב פינס, ד"ר אשר והרב באצקי, אבל לפי כללי האגודה נציגי הסתדרויות אחרות צריכים להיות מחוץ לשווייץ. יעבדו יחד במה שאפשר, בלי לטשטש את צורת התנועה. יצא המכתב הראשון של 'דגל ירושלים' באנגלית, וגם 'רשמים לפרוגרמה'.

### עיקרי הדברים

- האסיפה בציריך.
- עבודה משותפת בלי טשטוש.
- פרסומים חדשים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], י"ג אד"ר[2] עטר"ת[3].

שלו'[4] רב לכ'[5] ידי"נ[6] הרב המאוה"ג[7] נדיב ושוע סוע"ה[8] מו"ה[9] זלמן פינס [ממנהיגי הקהילה החרדית בציריך] שליט"א[10] וכא"ל[11] יתברכו בכט"ס[12].

אחדשה"ט[13] באה"ר[14].

בשביל כמה עניני תסיסות במעמד הכללי עכבתי את דברי גם ע"ד[15] התפתחות הסתדרותנו הקדושה ירושלים. בכלל כל מה שהזמן צועד יותר הננו באים לידי הכרה בנחיצות התקדמותה של התנועה הירושלמית, וגם בהתקוות הבאות להוכיח את האפשרות של ההתפתחות הזאת, אם נעסוק בזה בשכל טוב וביושר לבב ובידים חרוצות בעה"י[16].

חפצתי לנסע להאספה הכללית שאגודת ישראל מפרסמת אותה בציריך, [כינוס "אגודת ישראל" בציריך באדר תרע"ט] אבל היו בזה עכובים שלא היה אפשר לנצחם. מצדנו בתור באי כח דגלנו הצעתי שיקחו חלקם באסיפה זו כת"ר[17] ודי"ר[18] אשער והרי"א[19] באצקי נ"י[20]. והנה יש להם פרינציפים מיוחדים שבאי כח של הסתדרויות אחרות יהיו דוקא שלא משויץ, אי"כ[21] הם חוקקים להם חקים מגבילים כחפצם, ומה נוכל לעשות. נראה איך יהיו התוצאות של האסיפה, במה שיהיה אפשר להתאגד בעבודה הלא נוכל לעבוד יחד, ובתנאי שלא יטושטש שום תו מהצורה החטיבית של תנועתנו, החפצה לרומם ברוממות קודש את כל הנעשה באומה לטובתה הכללית.

הנני רואה סימנים של הארה במה שהרעיון הפנימי של מגמתנו יוצא מתוך ערפליו ונעשה קצת מובן גם לחוגים רחוקים. אם ישובו בעלי אגודת ישראל מהתבודדותם או מחפצם לכנס לגמרי תחת חותמם את תנועתנו, אז הלא כתר"ה[22] וידידינו הנכבדים, ועוד אנשים נלבבים וטהורי רעיון אשר יחברו עליהם, יוכלו לעורר רוח תחיה למגמתנו במדינתם.

כעת יצא לאור המכתב הראשון של ד"י[23] באנגלית, אקוה שיגרום התעוררות בשדרות חדשות. גם יצאו "רשמים לפרוגרמה" שלנו, אשר יקבלם כת"ר ויחוה עליהם דעתו הנכבדה.

מרב טרדא ועבודה הנני מקצר ודוש"ת[24]. והיה זה שלו' כנה"ר[25] ונפש ידי"ע[26] מוקירו ומכבדו כיקרת ערכו,

**הק' אברהם יצחק הכהן קוק**

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. אד"ר - אדר ראשון
3. עטר"ת - השנה תרע"ט (1918/1919) - כתובה במילה "עטרת"
4. שלו' - שלום
5. לכ' - לכבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. המאוה"ג - המאור הגדול
8. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
9. מו"ה - מורנו הרב
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. וכא"ל - וכל אשר לו
12. בכט"ס - בכל טוב סלה
13. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
14. באה"ר - באהבה רבה
15. ע"ד - על דבר
16. בעה"י - בעזרת השם יתברך
17. כת"ר - כבוד תורתו
18. וד"ר - ודוקטור
19. והר"א - ו + הר"א: הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
20. נ"י - נרו יאיר
21. א"כ - אם כן
22. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
23. ד"י - ד' ירחם
24. ודוש"ת - ודורש שלומו ותורתו
25. כנה"ר - כנפשו הרמה
26. ידי"ע - ידידו עוז

# אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתקי

### תמצית האגרת

**תאריך ומקום:** ערב ראש השנה תרע"ט **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

ברכת השנה, גם לאברהם קמחי ולמשה ויסבורד, ותלונה שהרצי"ה לא כתב זמן רב על ענייניו הפרטיים. נוסדו אגודות בכמה קהילות, ובעיקר בלידס ובמנצ'סטר, אחרי נאומיו. הרב קוק רוצה להוציא הכול גם בתרגום ללשון הקודש, כי ביידיש 'לזראי' בארץ. היום ביקרו אצלו חיילים מהלגיון האמריקאי - 'רוח חדש... נושב במחנה ישראל'. הרב קוק שואל על תרגום החומר לגרמנית, על עלות לשכה בציריך ועל יחס העיתון השבועי של ליטמן.

### עיקרי הדברים

- אגודות בלידס ובמנצ'סטר.
- תרגום ללשון הקודש.
- ביקור הלגיון האמריקאי.
- שאלות על ציריך ותרגום.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ער"ה[2] דשנת עטר"ת[3]. [ערב ראש השנה תרע"ט]

בני מחמדי ויקירי, ברכת ד' ברכת השנים וכוח"ט[4] בספרן של צדיקים גמורים לך מחמד לבבי שליט"א[5], ולכבוד חביבינו הנכבד והמרומם מר אברהם קמחי שליט"א, וכא"ל[6] ולכל אהובינו כולם בכלל ובפרט, שלו'[7] וברכה וכט"ס[8] וכוח"ט לאוי"ט[9]. הננו כבר צמאים לדבריך בפרטיות מכל הליכותיך ומעשיך בענינים הפרטיים, אשר לא כתבת מהם מאומה שום דבר זה זמן כביר.

עבודת דגלנו הקדוש מתרחבת היא ב"ה למעלה למעלה, נוסדו אגודות בכמה קהלות ברב רושם ותקוה גדולה בעה"י[10]. ביחוד בערים הגדולות ליעדז ומאנשסטר, ב"ה שפעלו בהם דברי אשר דברתי בפומבי בהרצאת הענין לטובה. יואל ד' ויתחזקו שרידינו בעבודת הקודש, הנה באה השעה שקרנות צדיקים תרוממנה, וכרם ד' יבנה ברב פאר והדרת קודש, הבו נתחזקה נא לעבודת ד' וישראל עמו. אקוה בע"ה[11] להו"ל[12] את כל הנדפס גם בהעתקה ללה"ק[13] בייחוד בשביל השפעתה של א"י[14], שהדיבור הז'רגוני הוא לזרא כעת ביחוד בימי התעוררות הרוח הגדולה בכל השדרות.

היום בקרוני חברים של הלגיון האמריקני, [חיילי הגדודים העבריים שגויסו בארצות הברית במסגרת הצבא הבריטי, בדרכם לארץ ישראל] איך שיהי'[15] נפלא הדבר מאד, ומעשי ד' צור ישראל וגואלו נפלאים המה בכל מערכי רוח האדם כאשר הם נפלאים בכל מפעליו, רוח חדש רוח עז ורוח קודש נושב במחנה ישראל, ופעמי צמיחת גאולה מורגשים הם, אבל לעבודה להופעת אור קדוש ישראל הננו נקראים, וצור ישראל יאזרנו חיל ברוב חסדו ובעוזו יאמצנו.

באחד המכתבים העירותיך ע"ד[16] העתקת הדברים הנדפסים בשפה האשכנזית בגופן שלהם, הודיעני נא אם עשית בזה איזה צעד, ואם הדבר נוגע לשאלת כספים פרוט לי את הדברים כראוי.

וע"ד[17] לשכה מיוחדת בציריך, באר נא כמה היא ההוצאה שצריכה לזה וכמה מהתפתחות לטובת תנועתנו הקדושה יש לקוות ע"ז[18]. ואיך מתיחס לענייננו העתון השבועי של ליטמן. אקוה שביושר לבבך ודעתך הישרה, תבין לברר את הדברים כראוי.

והנני בזה מקצר מרוב הטרדה, וצור ישראל וגואלו יברכנו בעוז ישע ימינו ויעודד ענוים בישועה, כנה"י[19] ונפש אביך מצפה לישע עמנו ולתהלת נחלתנו במהרה בימינו בקרוב,

**אברהם יצחק ה"ק**

שלו' וברכת השנים לידידינו היקר המופלג מו"ה[20] משה ויסבורד שליט"א וכב"ב[21] היקרים שי'[22] ברב טוב וחסד לאוי"ט,

**הנ"ל**

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ער"ה - ערב ראש השנה
3. עטר"ת - השנה תרע"ט (1918/1919) - כתובה במילה "עטרת"
4. וכוח"ט - וכתיבה וחתימה טובה
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. וכא"ל - וכל אשר לו
7. שלו' - שלום
8. וכט"ס - וכל טוב סלה
9. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
10. בעה"י - בעזרת השם יתברך
11. בע"ה - בעזרת השם
12. להו"ל - להוציא לאור
13. ללה"ק - ללשון הקודש
14. א"י - ארץ ישראל
15. שיהי' - שיהיה
16. ע"ד - על דבר
17. וע"ד - ועל דבר
18. ע"ז - על זה
19. כנה"י - כנפשו היקרה
20. מו"ה - מורנו הרב
21. וכב"ב - וכל בני ביתו
22. שי' - שיחיה